

5-32

285

ОДОРЪ ДРАГАНОВЪ

ПО НЕРАВЕНЪ ПЪТЪ

РАЗКАЗИ

1938

ЯМБОЛЪ

ТОДОРЪ ДРАГАНОВЪ

ПО НЕРАВЕНЪ ПЪТЪ

РАЗКАЗИ

1938

ЯМБОЛЪ

ПРАТЕНИКЪТЪ

Полунощъ бѣ минала, а въ малката си спретнато подредена стая учителтъ Пенчо Станевъ продължаваше да чете. Когато въ заспалата тишина на селото, срѣдъ студения мракъ на декемврийската нощъ, кучето на хазаина му проскимтяваше въ съня си отъ студъ, свито до вратата вѣнъ, на сайванта, Станевъ се сепваше, поглеждаше часовника си и пакъ започваше да чете.

— Така ли страдатъ всички? И така ли е всѣкога? Щомъ страдашъ, трѣбва да будувашъ? Сънътъ да бѣга отъ тебе, щомъ носишъ въ себе си страданието, както нощта бѣга отъ деня? — питаше се той.

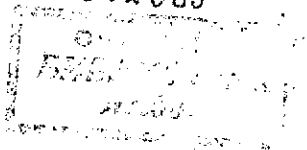
Въ нѣкои нощи той никакъ дори не спѣше. Прекарваше нощта въ четене или гледаше сложения на масата портретъ на хубаво русокосо момиче, отъ чистия усмихнатъ погледъ на което се излъчваше само невинностъ и доброта. Когато наближаваше време за училище, измиваше се и отиваше направо въ учебната си стая. Подъ очитѣ му се явиха дълбоки тъмни кржгове. Полинѣ, сгърчи се, като чели намалѣ на ръстъ и отбѣгваше всички.

Единъ день, когато се върна следъ предобѣднитѣ занятия въ къщи, Станевъ не намѣри портрета на масата. Нѣкой го бѣ взелъ отъ тамъ. Почука и влѣзе при хазаитѣ.

— Добъръ день, Станевъ. Трѣбвамъ ти като чели за нѣщо — заговори хазаинътъ му.

Станевъ гледаше ту хазаина, ту хазайката, но не заговорваше. Сякашъ не ги виждаше. Хазайка-

502085

та сложи столъ до него и го покани да седне, следъ това мина въ другата стая, където се чуваше шевна машина, и заговори съ нѣкого.

— Господинъ Матеевъ... тамъ имахъ единъ... портретъ на масата... и... — започна съ тихъ гласъ и не довърши Станевъ.

— Да отидемъ въ твоята стая. Нека тамъ да си поговоримъ, — го помоли хазайнътъ, като бащински го потупа по рамото и поведе къмъ стаята му.

— Слушай, Станевъ! — обърна се Матеевъ къмъ приседналия на леглото учителъ. Като бившъ учителъ, азъ не мога да не съмъ близъкъ съ колежитѣ ти. Отъ тѣхъ всичко научихъ и унижожихъ портрета на Денева. Изгорихъ го! Не ме гледай тъй прехласнато и сърдито! Направихъ го заради тебе. Тая жена не заслужава това! Когато за нея и рода ѝ се носѣха най-лоши слухове, дори казваха, че сестра ѝ е огровила мъжа си, само ти не я отбѣгваше, само ти бѣ добъръ къмъ нея. Поискалъ си я дори за жена. Научихъ, че тя била съгласна, но сетне лѣкарътъ Деневъ развалилъ всичко. Той е халосанъ човѣкъ. За всичко лошо го бива и, ако...

— Оставете всичко това, господинъ Матеевъ! Кажете ми само, истина ли е, че портретътъ е изгоренъ!

— Ще ти покажа рамката въ пепелъта на печката. Нали е отъ металъ, рамката не смогнахъ да изгоря. Не ме прекъсвай! Скоро ще свърша. Този портретъ те омагьосваше и не зная докжде щѣше да стигнешъ. Тръсни се, ей тъй, като росенъ зайкъ, и я забрави! Младъ си и животътъ е предъ

тебе. Азъ дори съмъ доволенъ, че не се свърза съ Денева, защото...

— Не Денева, а Филипова! — извика гнѣвно Станевъ.

— Е, нека да е Филипова, въпрѣки че всички забравиха бащиното ѝ име и я наричатъ съ името на мъжа ѝ. Добре стана, че се яви докторъ Деневъ. Иначе щѣше да се оженишъ и щѣше да я доведешъ тука. Тая пасмина отъ сифилитиченъ родъ щѣше да разбърка набързо много нѣща въ Дриново. Нека си стои въ Ръжица и да не учи женитѣ ни да ни троятъ! За една такава... никаквица не бива да ставашъ за смѣхъ. Докторътъ се изложи, че се ожени за нея, а ти още повече се излагашъ, като си се обърналъ на жълтъ пустинникъ заради нея... Защото те е пренебрегнала, за да предпочете лѣкарчето. Ти знаешъ ли...

— Стига! Разбрахъ, разбрахъ! Нетърсенъ дробжелателъ!... Имамъ работа сега. Ще готвя лекции. Другъ пжтъ ще се доизкажешъ, — каза Станевъ, като ставаше.

Вечерътъ, за първи пжтъ следъ сватбата на учителката Филипова, видѣха Станева да влѣзе въ разговоръ съ селяни. Той разговаря съ нѣкои въ читалищната читалня и се съгласи да вземе роля въ изнасянето на пиесата „Тъмни зори“.

Матеевъ не можеше да си намѣри мѣсто отъ радостъ. Върна се веселъ отъ читалището, преди да се върне Станевъ. Затръшна вратата на стаята и завика на жена си:

— Дай по-скоро портрета на Надя! Той може вече безъ него! Лесно можель да се отгърси чо-

вѣкътъ отъ тая мжка, но нѣмало кой да я разкърти до сега... Да намѣси и отрова, и болести вжтре... Не можешъ го позна. Поздравява, приказва, като че нищо не е било. Не бърза да се върне вжщци, защото знае, че нѣма какво да гледа вече на масата си. Бѣше се побъркалъ съ тоя портретъ.

И, като отвори печката, Матеевъ хвърли вжтре портрета.

— Ей, какъ не цапахъ Надя! Изкарахъ я отъ дявола по-черна, само и само да престане да мисли за нея. А той да знае, че тя сама ме помоли да я черня! Когато ходихъ въ четвъртъкъ въ Рѣжица, отбихъ се у тѣхъ. Докторътъ бѣше въ Каменово, та тя ме разпитва за Пенча. Мжно ѝ е, че страдалъ, та ме помоли да махна портрета ѝ и да го раздумамъ. Хеле, свършихъ я! Сега и Надя ще се радва, а, като отида въ града за пенсията си, ще зарадвамъ и баща му, — говорѣше на жена си Матеевъ и гледаше, какъ тъмнѣятъ и потъватъ срѣдъ пламъка въ печката бронзовитѣ рамки на портрета.

* * *

На следната година въ Дриново назначиха още една учителка. Тя учителствуваше за първа година и още въ началото потърси напжтствия въ работата си отъ Станева, работилъ вече нѣколко години като учител. Между тѣхъ скоро се яви любовта, за която Станевъ мислѣше, че никога нѣма да изгрѣе вече въ сърдцето му. И, когато му се струваше, че нищо не може да попрѣчи на въз-

можността за единъ общъ животъ съ новата му колежка Ирина, между нея и него се яви единъ школуванъ въ флирта и повърхностната любовъ Донъ Жуанъ — братътъ на лѣкаря Деневъ, когото въ Рѣжица галено наричаха Насю. За него говорѣха, че билъ студентъ. Дошелъ отъ София ужъ за нѣколко дни на гости при брата си, а се застоя съ месеци. Ходѣше изъ околнитѣ села, пиеше съ най-тъмнитѣ хора въ тѣхъ и се увираше, обикновено неканенъ, между учителитѣ, при срещи и театрални забави.

Насю бѣ пълна противоположност на брата си. Между многото си лоши качества, той се отличаваше и съ необикновеното си безсрамие. Започна почти всѣки денъ да идва въ Дриново и нахално ухажваше Ирина. За да се хареса на Станева, осмиваше брата си за въздържателната му дейност, като я съпоставяше съ миналия му животъ, при следването му. Това, обаче, не му помогна да се сближи съ Станева, който винаги прѣвъ напушаше следъ часоветѣ си училището, щомъ знаеше, че въ училищната канцелария е братътъ на похитителя на първата му любовъ. Стана отново мълчаливъ и пакъ почна да страни отъ всички.

Ирина знаеше отъ колегитѣ си близкото минало на Станева, когото искрено обичаше, и отбѣгваше брата на лѣкаря. Тя разбра, че, ако навреме не пропжди нахалника отъ себе си, ще убие любовта на любимия мжжъ къмъ нея.

Членоветъ на читалището щѣха да представятъ нѣкаква пиеса. Бѣха помолили Станевъ да имъ приготви нѣколко надписа за известяване на забавата. Когато Станевъ работѣше въ читалищния салонъ, дочу разговоръ въ коридора. Вънъ бѣха Ирина и Насю.

— Не се ли срамувате? Не разбирате ли, че за мене не сте нищо? Какво само се натрапвате и мегоните на всѣка стѣпка? Не Ви поздравявамъ, не Ви говоря и не съмъ Ви дала съ нищо да разберете, че се приструвамъ, като върша това! Какво още искате? — говорѣше задъхано Ирина.

— Само тебе, мила! Чуй ме и...

— Колко сте жалъкъ! Не виждате, колко отвращавате! Махнете се! Отивамъ при колегата си Станевъ, когото само обичамъ, а не искамъ той да Ви види съ мене.

— При она, нѣмия ли? — запита раздражено Насю.

— Нѣмъ, но любимъ! Хайде! Махайте се! — чу се пакъ сподавениятъ гласъ на Ирина.

— Ще дойда да ви погледамъ двамцата. Една действително хубава Елена и единъ идеаленъ Квазимодо.

Въ салона се чуха стѣпки, които се приближаваха. Въ сива блуза, съ четка въ рѣка, Станевъ излѣзе отъ читалищния салонъ и се приближи до занѣмѣлия отъ страхъ Насю.

— Ако следъ тия думи на наистина хубавата Елена, не се прѣждосате завинаги и не престанете да дразните погледа ѝ, Квазимодо ще Ви смаже главата като на змия. Махайте се веднага въ Ръ-

жица! Търсете тамъ нѣкоя като госпожата на брата Ви! Не всички сж като нея.

— Пакъ ще се срещнемъ! — изрѣмжа Насю и забърза навънъ.

* * *

Следъ този день Насю не стѣпи въ Дриново. Заредиха се щастливи дни за Ирина и Станевъ. Следъ Великденъ тѣ се ожениха. Никога по тоя край не бѣха виждали толкова влюбени единъ въ другъ млади хора следъ сватбата.

— До време ще е, — казваха нѣкои. По малко навсѣкжде е тѣй, че сетне... Скутунá, мръсница, пангалозинъ... нѣматъ край.

Не стана така. Годинитѣ минаваха, а Станеви все бѣха сочени като най-добри съпрузи. Две деца имъ кръсти стариятъ учителъ Матеевъ, които пълнѣха съ обилни радостни звуци къщата имъ.

Но злото никога не спи и никого не оставя неспокоденъ. То идва неизмѣнно, както идва есенъ следъ лѣтото.

Когато по-малкото дете на Станеви бѣ въ първо отдѣление, заболѣ отъ дифтеритъ. На първия день на Коледа фелдшерътъ въ селото откри болестъта, но, изглежда, бѣ късно вече да се спаси детето. Бѣ като вцепенено. Болестъта го топѣше и само отъ време на време то простенваше.

— Може би ще му се помогне, — говорѣше фелдшерътъ на онѣмѣлитѣ отъ тревога родители. Трѣбва, обаче, веднага да му се постави инжекция съ противодифтеритенъ серумъ. При мене нѣма

такъв серумъ. На насъ, фелдшеритѣ, е забранено да поставяме тия инжекции, затова трѣбва бързо да съобщите по телефона на лѣкаря въ Ръжица да дойде и направи това.

— Не искамъ да го видя въ кжщата си, — сепна се, като чели отъ сънъ, Станевъ. Не можете ли да поискате да Ви прати серума и Вие да поставите инжекцията?

— Не мога. И да го моля, той нѣма да прати. Нали Ви казахъ, че на насъ не позволяватъ да лѣкуваме съ противодифтеритенъ серумъ. Трѣбва да бързате! Време за губене нѣма.

— Пенчо, забрави заради детето, че мразишъ тоя човѣкъ! Сега, преди всичко, ти си баща! Опитай се да склонишъ Денева да дойде! — говорѣше презъ сълзи Ирина.

— Вашъ дългъ е, Станевъ, да го повикате. Неговъ дългъ е да дойде веднага, — каза фелдшерътъ, като вземаше шапката си и се канѣше да излѣзе.

— Азъ не мога да направя това, Ирино.

— Тогава азъ ще го повикамъ по телефона, — каза тя.

— И ти не трѣбва да го правишъ! Може би Васко не е така зле и ще оздравѣе. Боледувалъ е и другъ пѣтъ и му е минавало.

Когато фелдшерътъ излѣзе, майката се сви до леглото и зариде. До нея, съ ржка на рамото ѝ, стоеше бащата. Той се страхуваше за живота на детето си, а мислѣше, че заради нищо не би могълъ да се обърне за услуга къмъ нѣкого отъ Деневи. Спрѣчкването му съ брата на лѣкаря уве-

личи ненавистята му къмъ тия хора. Толкова се бѣ разрастнала омразата му, та му се струваше, че не би отишелъ у тѣхъ, ако ги сполетѣше сжщото, и отъ него случайно зависѣше живота на детето на Денева. Мислѣше, че завинаги е откъсната връзката между неговия домъ и братята Деневи, които единъ следъ другъ се изпрѣчваха на пътя му и го подхвърлиха на мжчителни и дълги страдания.

Вънъ се спущаше мразовита зимна нощъ. Въ покрива просвирваше леденъ вѣтъръ. Отъ близката кръчма долиташе свирня на гайда и се чуваха чести подвиквания. Детето простенваше и пакъ утихваше. Ирина, не мигнала две нощи, бѣ задрѣмала до леглото му.

Безшумно Станевъ облѣче палтото си и на прѣсти се запъти къмъ вратата. Бледенъ отъ бушувалата въ него борба, той бѣше решенъ вече на всичко, за да спаси детето си. Когато бѣ до вратата, откъмъ двора се чува гласове, които се приближаваха. Станевъ се спрѣ като вкамененъ. Той позна гласа на лѣкаря Деневъ, който разговаряше съ хазаина му. На вратата се почука. Недочакалъ отговоръ, лѣкарътъ отвори вратата. Той носѣше пѣтнишка чанта съ себе си и дишаше ускорено.

— Извинете ме, че идвамъ неканенъ! — каза той. Тукашниятъ фелдшеръ ми каза преди малко, че детето Ви е дифтеритно. Връщамъ се отъ Пресияново, а имамъ въ себе си серумъ. Нека прегледамъ детето!

Ирина се събуди и изправи на крака. Безъ да каже нѣщо, Станевъ се оттегли къмъ печката.

Лѣкарътъ поиска лъжица и помоли да приближатъ лампата. Той прегледа гърлото на детето и бързо затършува въ чантата си. Извади малко стъкълце, счупи края му, напълни спринцовката си съ серумъ и на два пжти го прелѣ въ тѣлото на стенещото дете.

— Имало е щастие, — рече Деневъ. Повикаха ме въ Пресияново, за да прегледамъ детето на кръчмаря Кодовъ. По признацитѣ, които баща му ми съобщи преди да тръгна, можеше да се предположи, че детето му е дифтеритно, затова сложихъ въ чантата си две стъкълца серумъ. Детето действително бѣ болно отъ дифтеритъ, и едното стъкълце употрѣбихъ тамъ. Ако на връщане пжтъ ми не минаваше презъ Дриново и не бѣ завикалъ подиръ каруцата фелдшерътъ Стояновъ, за да дойда, допушамъ, че щѣше да дойде найлошото.

— Ще се спаси ли, господинъ докторе? — запита задавена отъ сълзи Ирина.

— Спасено е вече. Болестъта, както се вижда, е доста напреднала, но, макаръ и съ малко, изпреварихме. Сега задушаването е напълно избѣгнато. Но азъ трѣбва да си ходя. Не слагайте толкова дърва въ печката и подържайте еднаква топлина въ стаята.

Станевъ не чувствуваще вече слабостъта, която го бѣ обхванала при идването на Денева. Колѣнетѣ и ржцетѣ му не треперѣха вече. Чувството на отвращение отъ този човѣкъ, сякашъ се бѣ стопило. Той стана, извади пари отъ джеба си, приближи се до Денева и заговори:

— Благодаря Ви! Вие спасихте детето ни. Не зная, колко струва инжекцията, но, ето, вземете тия двеста лева. Ако трѣбва повече да се плати...

— Не, Станевъ! Серумътъ струва петдесетъ и петъ лева и само толкова мога да приема. Азъ само се отбихъ тукъ. Кодовъ ми плати повече, защото ме бѣ повикалъ и ходихъ чакъ въ Пресияново. Сбогомъ.

Вънъ предъ дворната врата затрака каруцата, която отнасяше Денева къмъ Ръжица.

*

Детето бѣ спасено. Измина година, и съпрузитѣ Станеви започнаха да забравятъ кошмарнитѣ нощи, въ които смъртъта се бѣ надвесила надъ кжщата имъ. На Василевденъ у тѣхъ се бѣха събрали: фелдшерътъ Стояновъ, стариятъ учитель Матеевъ, заедно съ съпругата си, и учителятъ на второ отдѣление Миневъ, при когото учеше тази година Васко. Нѣкой заговори за децата на Станеви.

— Посрѣщаме гости на именния день на Васко, — заговори Ирина. Ако не бѣхте Вие, господинъ Стояновъ, Васко не би уцѣлѣлъ. Вие сте тичали подиръ каруцата на доктора, когато се е връщаль отъ Пресияново, за да му кажете, че детето ни е болно. Колко сме Ви благодарни! Още малко трѣбваше на смъртъта, за да го грабне. Деневъ е дошелъ въ Дриново нея привечерь като пратеникъ отъ Бога. Той бѣ пратеникътъ, отъ когото чакахме помощъ.

Стояновъ се раздвижи на мѣстото си и погледна къмъ Матеевъ. Отвори уста да заговори, но стариятъ учителъ го изпревари:

— Трѣбва да ви кажемъ всичко. Понеже е вече минало, можемъ да ви кажемъ истината. Историята за болестъта на детето на Кодовъ отъ Пресияново я измислихме съ Стояновъ. Ние настояхме предъ Денева да лъже, защото се страхувахме, че може Станевъ да не го допусне до детето, ако знае, че се е запжтилъ отъ Ръжица, само заради него. Азъ още не зная дали наистина имаше смисълъ да караме човѣка да лъже, но направихме го. Ами какво друго да направимъ бе, Пенчо? И ние се бѣхме объркали тогава. Когато Стояновъ ми каза, че не си билъ съгласенъ да се вика Деневъ въ къщата ти, разбрахме, че си много злопаметенъ и ще погубишъ детето си. Тогава азъ повикахъ доктора по телефона и той веднага тръгна. Като спрѣ каруцата до училището, бързо скочи и се запжти за насамъ. Така бързаше, че азъ и Стояновъ тичешкомъ едва му разправихме, какъ да лъже.

— Благодаря и на двамата, но нѣмало смисълъ да учите Денева да лъже. Азъ бѣхъ решилъ по това време самъ да го търся. Въ тази нощъ, когато дойде пратеникътъ, както го нарича Ирина, азъ разбрахъ, че омразата е глупаво чувство. Да подхвърлишъ на смъртъта детето си, защото мразишъ единъ човѣкъ, който не ти е никакъвъ врагъ!... — правѣше за първи пжтъ изповѣдь Станевъ.

— Добре, но съвсемъ друго си говорилъ ти тогава на Стояновъ. И, за да дадемъ възможност

на доктора да си свърши работата, ако ти скочишъ да го пждишъ, ние стояхме туке, въ другата стая, за да те вържемъ, ако стане нужда. Тѣй че, каквото и да правѣше, докторътъ щѣше да си свърши работата.

— Нали си кръстникъ на Васко, ако би се дошло и до връзване, пакъ правото щѣше да е на твоя страна, — каза усмихнато Станевъ. Добре стана, че научихъ тия подробности. Сега у мене още по-силно се затвърди убеждението, че Деневъ е истински човѣкъ и лѣкаръ.

ЖЕРТВА НА ДЪЛГА

Въ воденицата на дѣдо Христо Чолака тая вечерь бѣ настанало голѣмо оживление. Съседната парна мелница бѣ повредена, та тукъ се насѣбраха много млевари. Навсѣкжде се носѣха гласове. Вънъ се чуваха честитѣ мучения на добитѣка, а вжтре — подвиквания и непрестанно тракане на кречеталата на двата голѣми воденични камѣка.

Край огнището бѣха се разположили трима души отъ града — чести гости на дѣдо Христо —: единъ поетъ — дърдорко, единъ консервиранъ отъ мастика журналистъ, организиранъ риболовецъ, и единъ старъ закоравѣлъ ергенъ отъ дружество „Икиндия“.

Около гоститѣ отъ града, предъ буйния огънь въ огнището, се бѣха събрали и нѣкои отъ млеваритѣ, които щѣха да чакатъ редъ и да насипватъ чакъ на другия день. Поетътъ дрѣмѣше и, когато го побутваха и подканяха да пие ракия, която дѣдо Христо подаваше въ стара нечиста чаша, той се сърдѣше и оборваше пакъ глава въ дрѣмка.

— Дѣдо Христо, ти си ловилъ много риба. Късалъ си мрежи, кърпилъ си ги... Помогни ми да закърпимъ дупкитѣ на малкия винтеръ, — обърна се журналистътъ Касѣмовъ къмъ Чолака.

— Ловилъ съмъ и пакъ лоя, но други плетатъ сега мрежитѣ. Очитѣ ми не виждатъ, а на лампа гледамъ като презъ сито. Накарай нѣкой отъ селянитѣ да ти помогне. Въ този край повечето отъ тѣхъ сж рибари и разбиратъ отъ кърпене и пле-

тене на мрежи. Дорде не се е скрила месечината, трѣбва да поставишь винтеритѣ. Иначе, въ тъмното, можешъ наопѣки да ги сложишь. Преди двајсетина години отидохъ една нощъ за риба. Валѣ дѣждъ рано вечерътъ. Като превалѣ, грабнахъ мрежата и се запжихъ край Тунджа. Нощътъ бѣше много тъмна. Като вървѣхъ, на едно мѣсто лѣсна предъ мене вода. Помислихъ, че е рѣката. Поставихъ пржитѣ на мрежата и почнахъ да я залагамъ. Слагахъ, дигахъ, слагахъ, дигахъ... нищо не се хваща. Наближаваше да разсѣмне, а нито едно рибче не бѣхъ хваналъ. По едно време край мене почнаха да минаватъ хора, които отиваха на работа. Единъ се провикна:

— Какво ловишь бре, байно? Не виждашь ли, че туй е гьолъ отъ насѣбраната вода отъ снощния дѣждъ?

— Не думай! — рекохъ му азъ и заоглеждахъ мѣстото. Като се взрѣхъ по-добре, разбрахъ, че съмъ залагалъ презъ цѣлата нощъ мрежата въ гьола на пазара. Разсѣмваше се. Засрамихъ се, прибрахъ мрежата и си отидохъ въ къщи. Та и ти. Смѣтай я! По месечината залагай винтеритѣ, да не станешъ за смѣхъ.

— Човѣкъ може да стане за смѣхъ и денемъ, — обади се стариятъ ергенъ Ганевъ. За твоя братъ, Колича Благой, разправятъ, дѣдо Христо, че билъ много едъръ и силенъ човѣкъ. Вѣрно ли е?

— Два метра високъ. Тежеше 102 оки и воденичнитѣ камѣни за него не тежахъ нищо. Но изяждаше една панакода хлѣбъ, — отговори Чолака.

— За него разказватъ, — подхвана пакъ Ганевъ, — че пакъ не гонѣлъ, когато се връщаль отъ воденицата. Оттука отиваль за града направо презъ нивята. Въ единъ зименъ день, къмъ обѣдъ, се връщаль отъ воденицата, пакъ така направо презъ полето. Като минаваль край турските гробища, гледа до плета, вѣнъ отъ гробищата, единъ навить юрганъ въ снѣга. Взема Благой юргана подъ мишница и си отива вкъщи. Като разгънали юргана, какво да видятъ! Вжтре имало една умрѣла кадъна. Примрѣли отъ страхъ близкитѣ на бай Благой, а той само напусваль, навиль отново юргана съ кадъната, както го намѣриль, и го занесълъ пакъ на мѣстото му. Обърква се понѣкога човѣкъ...

— Точно така бѣше, — извика Чолака. И азъ заничахъ на сайванта кадъната, когато разгъвахъ юргана. Сетне цѣла година я сънувахъ. Хайде сега, стѣгайте винтеритѣ, че ще спимъ.

* * *

Дѣдо Христо, изтегнать съ скръстени ржце до огнището, вече хъркаше, когато вѣнъ, задъ яза, се чува силни охкания. Незаспалитѣ още млевари изкочиха навѣнъ. Разнесоха се, смѣсени съ шума на биещата въ колелетата вода, гласове. Чувахъ се откъслечни думи. Събуденъ отъ незаглъхващия шумъ навѣнъ, стариятъ воденичаръ се облѣче набързо и сжщо излѣзе предъ вратата на воденицата.

— Дѣдо Христо, дай малко ракия, Касъмовъ се рани, — викаше помощникътъ му Евтимъ и тичаше къмъ него.

— Какво стана бе? Защо ти е ракията? Какво викате? — питаше дѣдо Христо.

— Касъмовъ си проби крака до прѣститѣ. Трѣбва да е билъ пиянъ. Като набиваль единия колъ на винтера оттатъкъ яза, не усѣтиль, че кракътъ му, подъ тинята, билъ малко напредъ и колътъ ще го засегне. Колътъ билъ добре изостренъ и малко останало да излѣзе отъ другата страна. Дай малко ракия сега, че не можемъ да спремъ кръвта!

— Пиянъ човѣкъ, брей! Ще се похарчи за нищо, — тухкаше се едва изтрезнѣлиятъ следъ съня си воденичаръ, като забърза къмъ огнището да даде на Евтима ракия и нѣкоя стара риза за превръзка.

Следъ малко, подпиранъ отъ Ганевъ и помощника Евтимъ, Касъмовъ се довлѣче до огнището, като куцаше и стенѣще високо.

— Каква стана тя? Защо не заложи винтеритѣ преди да пиешъ? Като пие човѣкъ ракия, трѣбва само да яде и спи. Пиянъ човѣкъ работа не върши, — мърморѣше дѣдо Христо.

— Охъ! Тинята ми прѣчеше да съобразя. Колътъ билъ надъ крака ми, а азъ ударихъ силно съ чука. Дано не се инфектира кракътъ! Иначе, за къде съмъ? — охкаше Касъмовъ.

— Хайде холанъ, сега пакъ инфекция! На мене камъкътъ смаза и откъсна и прѣститѣ и дланъта ми, — ни докторъ търсихъ, нито фелдшеръ — и пакъ ми мина, а ти отъ едно убождане се развайка като жена. Лѣгай сега на моето легло и спи, а утре ще те занесемъ съ каруца до града. Хайде,

лъгайте всички, че ще съмне, а утре повече работа ни чака, — обърна се дѣдо Христо къмъ насъбра-литѣ и смълчани млевари, като постилаше единъ козякъ до огъня и се канѣше да легне.

* * *

На другия денъ въ вестника на Касѣмова, покрай невѣрнитѣ съобщения, че кметътъ на село Мартиново билъ нападнатъ отъ вълчица, върху която стрелялъ и я ранилъ; че свещеникътъ на село Равнецъ билъ намушенъ отъ бѣсна крава и едва се спасилъ, като расото му останало на рогитѣ на кравата, мждрѣше се и следното съобщение:

Жертва на дълга

Въ днешното смутно и отречено време тежъкъ е кръстътъ на добросъвъстния журналистъ. Днесъ на истината се служи съ цената на живота.

Вчера върху нашия отличенъ редакторъ г. Касѣмовъ, който години наредъ изобличава и порицава неджитѣ въ нашия политико-общественъ животъ, бѣ устроено едно срамно покушение, съ което се целѣше да бжде той премахнатъ веднѣжъ завинаги. Изпълнявайки най-добросъвъстно своя журналистически дългъ, на връщане отъ с. Гюрово, той е билъ нападнатъ въ гората отъ две непознати лица, които сж стреляли върху него и сж го ранили въ лѣвия кракъ. Исаха да заглушатъ гласа на достойния стражъ на истината и съвъстѣта!

Нека палачитѣ не хранятъ глупави надежди, че поне отчасти сж постигнали целта си! Лъжатъ се жестоко, ако мислятъ, че сж стреснали г. Касѣмова. Глупаво е да се мисли, че той се е уплашилъ отъ тѣхъ и нѣма повече да изнася кирливитѣ имъ ризи.

Хусъ умрѣ нѣкога на кладата, но истината не угасна, а бодра и свежа излжчи обилна свѣтлина. Не се гаси туй, що не гасне!

Знаемъ откъде иде ударътъ. Той постига, обаче, обратенъ резултатъ. Този ударъ импулсира г. Касѣмова да поведе по-ожесточена борба до окончателното изкореняване на злото. За сега толкова

ВЪ ГОРАТА

Проданъ и семейството му довършваха жетвата. Женѣха последната си нива задъ Кара-баиръ. Въ непосилния зной тукъ тѣ бѣха поне близко до студена вода и се хранѣха подъ хубави сѣнки. Тѣхната нива бѣ последна до гората. Въ гората край нивата разпрѣгаха воловетъ, подъ нейнитѣ дървета почиваха и се хранѣха, тамъ спѣше и най-малкото дете на Продана, въ люлка до голѣмия брѣстъ.

Последниятъ день отъ жетвата изминаваше. Проданъ и близкитѣ му бързаха да поженатъ нивата. Когато привечеръ детето имъ се събуди и заплака въ люлката, жената на Продана завика на по-голѣмото си дете:

— Тенчо, дай на Жечка малко вода и залюлѣй я пакъ да спи!

Детето продължаваше да плаче. Сега Проданъ завика на свой редъ на Тенча, но никой не се обади, а Жечка продължаваше да плаче.

— Мито, — каза Проданъ на жена си, като избърсваше съ ржавъ потъта отъ лицето си, — тоя халосникъ е заспалъ. Иди при детето, че ще се пукне отъ плачъ!

Мита замири детето и потърси съ очи Тенча около колата. Не го видѣ никжде. Обиколи, съ Жечка въ рже, близкитѣ пѣтеки, търси при извора. Нѣмаше никаква следа отъ детето ѝ. Тя отиде при колата и извика на мъжа си. Когато Проданъ научи, защо го викатъ, навлѣзе въ гората и почна сърдито да вика:

— Тенчо! Тенчо! Ела тука, че ще ти откъсна ушитѣ.

Той бѣше сърдитъ, че напуща работата си. Заникна тукъ-тамъ изъ по-гѣститѣ мѣста на гората, като мислѣше, че Тенчо е заспалъ нѣкжде. Пресѣче гората на югъ чакъ до дола, като непрестанно викаше. Изви на изтокъ, отдалечи се. толкова, че на нивата не чуваха вече гласа му, но никжде не намѣри детето.

Привечеръ небето се покри съ тъмни облаци. Задуха вѣтъръ. Загубилъ почти гласъ отъ викане, изморенъ, Проданъ се върна на нивата. Като го видѣ, че се връща самъ, Мита заплака неудържимо.

— Божичко! Какво стана съ туй дете! Продане, Продане! Иванъ каза, че, като ходилъ днесъ за вода, видѣлъ цигани-жетвари. Ние не ги видѣхме, но тѣ сж минали следъ Ивана по този пѣть нагоре. Дали тѣ не отвлѣкоха детето ни?

Проданъ седна изтощенъ на земята и каза съ пресипналь гласъ:

— Ходихъ чакъ до дола, търсихъ го и въ Марковската гора, все викахъ, но никой не се обади. Лошо е, че само съ воловетъ сме тука. Ако имаше конь, можеше да се стигнатъ скоро циганитѣ.

— Но ти и Иванъ трѣбва да отидете подиръ циганитѣ. Майчице, ако сж го забрали, и вие не ми го върнете, азъ ще полудѣя!

Проданъ погледна Ивана. Иванъ разбра тоя погледъ, взе брадвата отъ колата и каза:

— Чичо Продане, азъ ще дойда съ тебе. Трѣбва да бързаме, докато не се е стъмнило.

Когато двамата мъже изминаха нагорнището, решиха да се раздѣлятъ и да търсятъ Тенча, като държатъ посока къмъ Манда-дере, кждето подъ върбитѣ отсѣдаха обикновено циганитѣ. Проданъ не бѣ миналъ първия пѣтъ презъ това мѣсто, затова самъ предложи да се раздѣлятъ, като все още върваше, че Тенчо не е похитенъ, а се е изгубилъ изъ гжстата гора.

Съвсемъ изнурени отъ напраздно търсене изъ гжсталацитѣ, Проданъ и Иванъ почти по тъмно се намѣриха при Манда-дере. Тамъ нѣмаше никого. Наоколо бѣ тъмно и влажно. Иванъ не смѣеше да заговори съ чичо си. Бащата захълца отъ мъка и хвана пѣтя за Марково. Иванъ го следваше. Безъ да говорятъ, Проданъ и Иванъ стигнаха въ селото, кждето имъ казаха, че никой не бѣ виждалъ циганитѣ.

Проданъ излѣзе отъ Марково съвсемъ сломенъ. Сега всѣка мисль за връщане на нивата безъ Тенча бѣше далечъ отъ него. При Манда-дере той помоли Ивана да търси пакъ детето, като държи посока къмъ нивата и да се върне при другитѣ, ако не го намѣри, а самъ навлѣзе въ най-гжстата частъ на гората — Слѣпата гора.

Мина полунощъ. Отмалѣлъ, съ примрежени отъ сълзи очи, съ изпокжсани дрехи, Проданъ непрестанно сновѣше изъ мрачната гора и викаше презъ сълзи детето си. Тенчо бѣше първото му дете. Какъ ще го прежали! Какъвъ ще е този животъ за майката, съ мисли все по Тенча!

Когато се спрѣ на поляната до хайдушкото кладенче, той неволно се отпусна на тревата, за

да почине. Нѣкъде отдалечъ се чуваше кукуригането на пѣтли, а отъ проясненото сега небе заничаха студени, безчувствени звезди.

Отъ тежка, премазваща болка нещастниятъ баща сложи глава на тревата до дънера на задрѣмалия яворъ. Натезаха клепачитѣ му, и той заспа, свитъ и стенищъ въ сѣня си до явора.

Спи Проданъ и сънува, че е намѣрилъ Тенча, но късно, следъ много дни. Намѣрилъ го е въ Слѣпата гора. Изъ тревата се виждатъ краката на детето му, а главата и трупътъ му сж закрити въ сухи прѣчки и листа. Умрѣлъ е тамъ Тенчо отъ гладъ преди три седмици. Плаче Проданъ, прегръща съ плачъ детето си и иска да го вземе и изнесе отъ гората, но не може. Тенчо е потъналъ наполовина въ земята, срастналъ се е съ нея, и тя не го пуца. Плаче Проданъ и решава тамъ да остави детето си, като го покрие съ повече прѣстъ и листа. Разравя, взема прѣстъ съ шепи и хвърля върху трупчето. Но, щомъ пада прѣстъта върху детето, то оживѣва, повдига глава, отправя къмъ Продана кротки, потънали навжтре, очи и прошепна: „Тател!“

Проданъ се стресна и събуди. До него бѣ седналъ изгубениятъ Тенчо, който се бѣ луталъ разплаканъ изъ гората до зори и дърпаше сега баща си за рамото и плачеше: „Тате-е-е! Тате-е-е!“

ПО НЕРАВЕНЪ ПЪТЪ

Учителът Серафимъ бѣше истински смѣлъ редникъ въ обществената си културно-просвѣтна дейность между селянитѣ въ родното си село Оризово. Влагаше, обаче, повече темпераментъ, когато бичуваше ония, които спѣваха извънпрограмната дейность на учителитѣ, та бѣ мразенъ силно отъ кръчмари и лихвари.

Той мина презъ много неприятности, докато създаде читалище, кооперация, народенъ университетъ въ селото. Въ вестниците на околийския градъ писаха анонимно, че билъ оржде на чужди мръсни ржце, че мѣстото му не било въ училище, а въ затвора и др. Предизвикаха анкети срещу него. Въ прозорцитѣ на къщата му хвърлиха запалена бутилка съ барутъ. На дворната врата на училището пишеха цинични изрази за него, но нищо не можеше да сломи или уплаши Серафима.

Полека-лека, следъ време, първитѣ противници срещу народническата дейность на учителитѣ въ селото се умориха. Тѣхнитѣ помощници-отрепки, бивши и настоящи горски стражари, настървени партизани, заграбвачи на обществени земи, разни партизански утайки — продължаваха да псуватъ по кръчмитѣ Серафима, но това не бѣше нищо въ сравнение съ първата хайка на мрака срещу свѣтлината.

* * *

Следъ години презъ Оризово прокарваха държавно шосе, което съединяваше центроветѣ на две

околии. По шосето работѣха предимно външни работници — бараби, доведени отъ предприемача за доставяне на чакълъ за шосето.

Вечеръ барабитѣ се прибираха въ селото и се отдаваха на пиянство. Въ кръчмитѣ се подновиха разговоритѣ за „пакостната“ дейность на учителитѣ, които сега бѣха станали съвсемъ черни, загдето преди нѣколко дни не допуснали двама пияни и буйствуващи бараби да влѣзатъ въ театралния салонъ при представянето на пиесата „Майстори“.

Барабинтъ Данаилъ, ржководител на другитѣ бараби при работата имъ по шосето, ходи при учителитѣ да иска обяснения, защо така сж постъпили съ неговитѣ хора. Той силно миришеше на ракия, гнѣвѣше се и псуваше въ училището, та главниятъ учитель бѣ принуденъ да прати бележка до кмета въ общината, съ която го молѣше да обуздае пияния барабинъ. Отъ общината, обаче, никой не се намѣси, и Данаилъ, необезпокояванъ отъ никого, отне два часа отъ ценното време на учителитѣ и си отиде, чакъ когато почна да изтрезнява.

Презъ този день Серафимъ бѣше въ града и не видѣ изстжпленията на барабина, за когото бѣ чувалъ само лошо. А Данаилъ отиде въ училището тъкмо за Серафима, защото и той бѣ чувалъ само за „пакоститѣ“ на последния, за които му говорѣха понѣкога кръчмаритѣ.

По-просвѣтенитѣ и по-близки на учителитѣ селяни осждаха нечистата дружба между барабитѣ и кръчмаритѣ въ селото. Дейността на учите-

литъ се разрастна още повече въ тѣхнитѣ очи, когато научиха за постѣпката на ръководителя Данаилъ, отъ която сждѣха за здравата срамна дружба между тъмнитѣ сили въ селото — отъ една страна заслѣпени партизани, кръчмари, лихвари и конекрадци, и отъ друга — избѣлѣлитѣ отрепки — барабитѣ, които носѣха и сѣха около себе си всичко осждително и отрицавано отъ благоденствитѣ селяни.

*

Къмъ Коледа въ селото дойде училищниятъ инспекторъ, за да провѣри читалищната дейность на Серафима, за когото псевдонимно бѣха донесли, че е използвалъ читалищната читалня за създаване на комунисти и чель на читалищнитѣ членове нелегални издания, които бѣха изброени въ заявлението. Последното завършваше съ единъ възгласъ, който ясно показваше, че авторитѣ на заявлението, които, загрижени, сочеха на червената опасность, сами подаваха главитѣ си отъ нейния домъ: „Долу провокацията на лумпена Серафимъ Русалиновъ! Той носи само нещастия за селото и младото поколѣние. Въ противовесъ на него, ние сочимъ единъ истински, безъ нито една тъмна нишка на своя животъ и дейность, народенъ учитель — учительтъ Лазаръ Фратевъ, отъ съседното село Цѣрово, който носи на чистото си чело истинската емблема на вѣчния учитель и когото лумпени като Серафимъ Русалиновъ наклеветиха, за да бжде уволненъ за срамъ на училищната власть!“

Училищниятъ инспекторъ познаваше добре двамата учители, за които се говорѣше въ заявлението. За него бѣ ясно, че, следъ уволнението на Фратева, и комуниститѣ въ селото сж срещу Серафима. Тѣ и по-рано не можеха да го търпятъ, когато говорѣше, че народитѣ сж загивали, когато сж се отклонявали отъ вѣковнитѣ си идеали, когато не сж били достатъчно родолюбиви, когато сж изгубвали своето силно самочувствие за родъ и родна честь; че възходѣтъ на всѣка нация почва презъ вратитѣ на родолюбието, кждето сж всички съкровища на духа и др. Какъ можеше, иначе, да се обясни това словословие за Лазаръ Фратевъ, ако заявлението бѣ писано отъ хора съ уцеленъ народностенъ свѣтогледъ!

Всички знаеха, каква бѣ „истинската емблема“ на учителя Фратевъ. Той бѣ уволненъ, защото бѣ чель рефератъ за разработката на четивата: „Царь и риза“, „Богданъ“, „Иде ли“ и др. Твърдѣлъ е, че „Царь и риза“ не е народна приказка, че задъ нея се крие нѣкой „глупавъ буржуазенъ циникъ“, който мисли, че биха му повѣрвали, като пише брѣтвежи, че човѣкъ може да бжде щастливъ, дори когато нѣма на гърба си риза. Богданъ, така описанъ въ разказа на читанката, не билъ човѣкъ, защото, при всѣки вѣрно отправенъ отъ него куршумъ къмъ турскитѣ окопи, една туркиня заплаквала въ Турция и др. Въ реферата си Фратевъ бѣ посочилъ начинъ за разглеждането на тия четива отъ марксихеско гледище.

— Не само това, — мислѣше си инспекторѣтъ, — но за крайгодишното утро сжщиятъ Фратевъ

бѣ далъ на ученицитѣ да декламиратъ стихотворения отъ „Жупель“, Р. Л. Ф. и др. Все пакъ трѣбва да разпитамъ посоченитѣ да свидетелствуватъ срещу Русалинова, въпрѣки увѣреността ми, че Фратевъ е авторъ на заявлението.

Първото посочено за разпитъ лице бѣ барабинътъ Данаилъ.

— Кажете, Господине, кжде и кога учителътъ Серафимъ Русалиновъ е чель романа „100%“ отъ Жптонъ Синклеръ, — запита инспекторътъ.

— Той ни казва... Какъ да чете? За лихвитѣ ли? — забърка се Данаилъ, като мачкаше шапката въ ржцетѣ си. — Но може и сто процента, сто на сто да е вземалъ лихва. Моитѣ бараби сж вземали отъ него пари и сж му плащали лихва. И баща му е билъ лихварь...

— Нѣщо друго да знаете? По което Ви пятахъ сега, разказвате праздни работи. За друго можете ли да дадете показания срещу Русалинова? Писали сж Ви свидетелъ, за да установите, че този учителъ върши противодържавна дейность.

— Нѣма да говоря! — разсърди се барабинътъ. Казвашъ ми, че приказвамъ праздни работи, защото за тебе и за всички такива хубостници тази тракачка е добъръ даскалъ, дето хули хората и ги обира.

Замахна следъ това шапката си, като че искаше да я трѣшне на земята, и напустна стаята.

Другитѣ свидетели я свършиха, както я свърши Данаилъ. Никой не можеше да уличи Серафима въ нѣщо лошо и всѣки се сърдѣше на инспектора, че билъ на страната на обвиняемия. Обвине-

нията, измислени отъ Фратева, не се подкрепиха отъ никого, и преписката бѣ прекратена.

— — —

Нѣколко дни следъ това, нѣкои отъ прогимназиялнитѣ ученици донесоха една сутринъ въ училището праздни револверни гилзи, които барабитѣ имъ бѣха дали вмѣсто пари, следъ като използвали труда на тия ученици за събирането на чакъла и почистване на кариеритѣ. Гилзитѣ бѣха събрани отъ учителитѣ. Намѣрена бѣ между гилзитѣ и една динамитна запалка, която, при човъркане, можеше да нанесе страшни поражения наоколо.

Вечерята Серафимъ се отби въ кръчмата, кждето пиеше барабинътъ Данаилъ. Последниятъ го изгледа кръвнишки, като засукваше мустака си.

— Бай Данаиле, — почна Серафимъ, — не правятъ добре твоитѣ хора, дето, за услуги, вършени имъ отъ ученицитѣ, даватъ на последнитѣ гилзи, съ които правятъ дървени пищови и се оскатяватъ. А ето и какво друго се намѣри между гилзитѣ, — завърши Серафимъ, като показваше лъскавата медно-червена запалка.

— Все твои ли сж децата, та милѣшъ много за тѣхъ? — изрѣмжа барабинътъ и напсува учителя. После бързо стана, измъкна отнѣкжде голѣмъ револверъ съ барабанъ и го насочи въ гърдитѣ на Серафима.

— Ще ти пресѣя мозъка, куче! — извика той на учителя.

По лицето на последния не трепна нито единъ мускулъ. Селянитѣ въ кръчмата се развикаха и въ

уплаха се покачиха по скамейките около стените. Въ един миг само Серафимъ направи бързо движение, хвана ръката на барабина и я изви. През псувните на Данаила, който стенеше от болка и стискаше още въ извитата си задъ гърба ръка револвера, проочаха два силни гърмежа, и куршумите се забиха въ пода на кръчмата. Въ следния миг барабинът бѣ сваленъ на земята, а револверътъ му отнетъ отъ Серафима, който напушна веднага кръчмата, за да съобщи за станалото на кмета, като остави вонящия и изпруженъ на пода барабинъ, съ изкривено отъ болка и злоба лице.

— Въ Солунъ съмъ лежалъ за две убийства, — викаше въ кръчмата следъ половинъ часъ пияниятъ Данаилъ, къмъ когото кметътъ бѣше много благосклоненъ и нищо не стори по случая въ кръчмата. — Утре ще го смачкамъ като муха, та нѣма да гъкне! Този пътъ никой не може да го спаси. Много скъпо ще му струва закачката съ мене. Най-скъпо.

* * *

Бавно се изнизваха дните на зимата. Следъ коледната ваканция падна дебелъ снѣгъ и задръсти пътищата. Барабитъ преустановиха работата си и завиха пакъ като вълци изъ кръчмите. Около тѣхъ денемъ и ноцемъ се въртѣха крадците на кокошки и пуяци въ селото. Нераздѣлно отъ тѣхъ бѣ и новиятъ председателъ на общинската тричленна комисия — дългъ Иванъ съ овчитѣ уши, както и добре известниятъ на властѣта конекрадецъ Стоянъ Търгофа. Тия хора въ низините на

селския животъ имаха само една грижа. — да разполагатъ съ хубаво вино и ядене. Въ късни нощи тѣ идваха винаги въ изстѣпления и правѣха скандали, като събуждаха цѣлото село. До зори се разнасяха изъ снѣжните неравни улици свирките на нощните пазачи. Чуваха се гърмежи, викове и псувни, и всичко пакъ утихваше.

— Искамъ само да се извини, — казваше често барабинътъ Данаилъ, щомъ нѣкой отъ пияните заговорѣше за учителя Серафимъ. Да дойде и да каже: „Извинявамъ се, бай Данаиле! Виноватъ!“ Иначе ще го пречукамъ. Окото ми нѣма да трепне!

За да угодятъ на барабина, който ги поееше до насита, една вечеръ Дългъ Иванъ и конекрадецътъ Стоянъ решиха да заставятъ Серафима да се извини предъ Данаила. Съ лигави, мазни усмивки тѣ причакаха на другия денъ предъ кръчмата учителя, когато по обѣдъ се връщаше вкъщи, и въ единъ гласъ го замолиха:

— Ела мъничко, даскале, вжтре! Нека уредимъ най-сетне единъ въпросъ! Защо да ни чуватъ хората, когато можемъ да се разберемъ! Ела за малко!

— Какво има? Какво искате? — питаше учителътъ.

— Ела! Ще видишъ за каква дребна работа се отнася. Влѣзъ, молимъ те!

И, като побутваха Серафима къмъ вратата на кръчмата, тѣ продължаваха да го увещаватъ настоятелно да се отбие за малко.

Въпрѣки появилото се въ него слабо съмне

ние, че му се готви капанъ, Серафимъ склони и влѣзе вжтре.

Отъ голѣмата кржгла маса срѣдъ крѣчмата стана Данаилъ и гордо се изпѣчи.

— Даскале, — извика той, — добре направи, че дойде. Ела насамъ, ей тука, до тезгяха! Не бива да ни чуватъ хората.

Серафимъ изгледа строго барабина и се приближи.

— Слушай, даскале, — подхвана пакъ Данаилъ, — ти малко ме познавашъ, затуй преди показа малко куражъ да се срещнешъ съ мене. Азъ съмъ близъкъ на . . .

— Не ме интересуващъ! Съ никого не можешъ да ме плашишь и не ме задѣвай! — разсърди се Серафимъ.

Въ очитѣ на барабина се появи сякашъ огънь. Той се разтрепера отъ гнѣвъ и несъзнателно мѣстѣше на огнището задъ тезгяха дилафа, върху който се печеше парче наденица, но се владѣеше още.

— Ето, преди нищо не ми направиха, — продължи Данаилъ. Върнаха ми и револвера, — и той го показа. — Виждашъ ли го? Сжщиятъ. Ако сега поискамъ да дрѣпна спусъка, ще заминешъ и нѣма да става нужда пакъ да се срѣщаме. Ще се извинишь! Инкъ. . . лошо. Ще ми се извинишь и всички въ крѣчмата трѣбва да ти чуатъ извинението, — говорѣше съ пиянско заекване барабинътъ, като държеше така револвера си, че всѣки мигъ можеше да стреля върху Серафима.

— Колко дълъгъ е нанизътъ отъ страдания, на които е подхвърленъ народниятъ учителъ въ борбата му съ невежеството! — мислѣше си Серафимъ. Колко пѣстролика и неуморима е неволята, която упорито се влѣче по стлпкитѣ на всѣки влюбенъ въ свѣтлината!

Неудобното положение, въ което, по собственото си недоглеждане, бѣ попадналъ, насмѣшливитѣ замѣглени погледи на пиянитѣ, чувството на лично достоинство и достоинството на службата му, подтикнаха Серафима къмъ една смѣла постѣпка. Когато барабинътъ впиваше въ него крѣвнишкитѣ си очи, а изгарящата наденица върху нажежения дилафъ давѣше и двамата съ лошата си миризма, Серафимъ грабна дилафа и силно удари съ него барабина по устата.

Ударътъ бѣше жестокъ и неочакванъ. Данаилъ съ ревъ изпусна револвера си на земята и се залови съ ржце за разбитата си и изгорена уста. Пиянитѣ другари на ударения и хленчещъ барабинъ се размърдаха. Нѣкои отидоха да повикатъ фелдшера, други се спотаиха по мѣстата си, а трети побързаха да напуснатъ крѣчмата. Никой не се опита да препрѣчи пжтя на Серафима, когато той захвърли дилафа на огнището и излѣзе вънъ отъ крѣчмата.

Това бѣше краятъ. Нажежениятъ дилафъ разчисти окончателно пжтя на Серафима и другитѣ учители къмъ по-свободна и по-плодоносна културно-обществена и народополезна дейность. Въ тая имъ дейность никой не се опита вече да имъ поставя кракъ.

ПРЕДЪ ЕСЕНЬТА

Старата гора дочу първия притънъ на есеньта. Възсепната отъ гърмежитъ на ловцитъ, тя посрещна безмълвна и притихнала студения дъждъ и вѣтъра.

Ту дремещъ съ цигара въ уста, ту тананикащъ безсмислената си пѣсень „Люляла е Лиляна люлякова люлка“, стариятъ Симеонъ стои съ часове подъ джба съ измокрени дрехи. Широкото му добродушно лице е намръщено сега като студения день.

Надъ потъмнѣлитъ стърнища, надъ гората и планинскитъ чукари се носятъ разкъсани, бързомѣняващи формитъ си, облаци, гонени отъ студения северенъ вѣтъръ. И стариятъ Симеонъ се откъсва отъ себе си, отъ мократа си шия, отъ премръзналитъ си крака и отъ кучето, което трепери, свито до дънера на дървото.

Той съзерцава и изрича съ полугласъ:

— Оня день бѣше пролѣтъ, вчера — лѣто, днесъ — есень. Вѣтъръ ли повѣе, люлката люлѣе. Люлката го връща къмъ детството.

— И то бѣше като вчера, — си мисли Симеонъ. Колко бързо, като кекликъ, профуча животътъ!

Вѣтърътъ разтърсва клонетъ на джба и едри студени капки оросяватъ стареца. Кучето проскимва въ сѣня си и се свива треперящо по-низко до мократа земя.

Нѣщо много тежко угнетява презъ цѣлия день Симеона. На нѣколко пжти той самъ се пита, какво

търси въ тая самотно скърцаща отъ вѣтъра гора.

— Хората се наживѣха, а азъ приличамъ на оня, който се навелъ да бере въ кошница цѣтветѣ на лотоса. Бралъ цѣлъ животъ наведенъ и, когато напълнилъ кошницата и се изправилъ, билъ вече прегърбенъ.

Старецътъ поглежда безнадеждно разпдаканото мъртвооловно небе и поема пжта за воденицата.

— Люляла е Лиляна люлякова... Люляката е хубаво нѣщо. Последната книга на дѣдо Вазовъ бѣше „Люляка ми замириса“. Следъ това той почина. И при умирането има понѣкога люляка, но вжщи мирише само на тамянь...

Дъждътъ шибва право въ лицето. Отъ Симеона до воденицата се е прострѣлъ три километра каленъ пжтъ. Кучето, изостанало назадъ, се кладушка прегърбено и съ подвита опашка.

— Двайсетъ кучета отгледахъ и дресирахъ, — мисли си пакъ философски Симеонъ. Повечето умираха отъ старостъ. Защо се чудя, че и до мене дойде редъ? Какво повече съмъ азъ? ... Една душа...

И стжпкитъ му отекватъ въ тъмнитъ неравни стърнища, подслушвани сякашъ отъ смъртта, която се е сѣтила, че единъ животъ, минатъ отъ люлката до стъшената между върбитъ воденица, се свършва на коравото легло до огнището и двайсетото куче на Симеона.

ОБИКНОВЕНЪ КРАЙ

— Какви бѣха тия „Писма отъ една забравена есенъ“ на Валентинъ? Нѣщо е останало въ паметьта ми: „Събуди ме въ натежало и златно есенно утро!“ Ти спомняшъ ли си нѣщо? — заговори Абрашевъ.

— Това не помня, — отвърна Костовъ. Но зная друго. Часть отъ тия писма се вмъкнаха въ една любовна история, а не помогнаха да не свърши любовта съ катастрофа. Нали знаешъ Рафаилъ, оня отъ банката, гологлавия. Бѣше си изгубилъ ума подиръ Ирина. Тя учителствуваше тогава въ Бръстово. Той ме считаше за много близъкъ и ми довъряваше всичко. Тоя Рафаилъ!... Иначе, изглеждаше сериозенъ момъкъ, а бѣше смѣшенъ като любовникъ. Добрякъ, наивенъ и...

— Е, какъ се намѣсиха писмата? За писмата щѣше да говоришъ, — подхвана пакъ Абрашевъ.

— Какъ ли... И Костовъ затършува въ чекмеджето на масата. Намѣри изрѣзка отъ печатанъ листъ и зачете:

„Тия студени есенни ноци сж огромни и праздни. Пустота. А ти мислено обхождашъ сега малката джбрава, кждето, роденъ съ цвѣта на зрѣлитѣ ягоди, звѣни споменътъ за първата цѣлувка.

Навѣнъ рѣми и ти, зачетена въ книгата на миналото, слушаашъ въ сладостна истома медния звѣнъ на вѣтъра. Затворила очи, дочуваашъ въ тиха тжга летежа на ято лястовици отъ югъ. Ще се върнешъ ли, Слънце, надъ студения черенъ хоризонтъ? Ще те пробуди ли свѣтлиятъ поривъ на спомена?

Въ тия площади на грѣхъ и лъжа, въ тия булеварди на безлика натруфеностъ и смрадь — ти си по-далечна и по-сжпа. Напраздно те търся. Погнала въ тихия покой на далечно село, влюбена въ аметистовия сънъ на горитѣ, ти грѣешъ като малкъ безкрайно свѣтълъ ирисъ — далечна и непостижима“.

Това бѣ едно отъ писмата, които Рафаилъ изпрати на Ирина, — каза Костовъ. На неговитѣ молби да му пише, тя винаги отговаряше, че така хубаво не би могла да пише, затова се е отказала да прави това. Тя бѣше особна жена. Той я обичаше много, идеализираше я и се топѣше по нея. Ирина, изглежда, е знаела, че Рафаилъ преписва писмата си до нея, защото му съобщи за края на любовта си съ едно отъ сжщитѣ писма. Ето го:

„Забравихъ твоего име и те назовавамъ съ името на твоята любима пѣсенъ. Виждамъ те въ просѣница на кръстопѣтъ, като сжпъ горестенъ споменъ.

Сега е есенъ. Скука, тжга и студъ. Всичко е отлетѣло. Сърдцето ми е праздно, както нѣкога, когато между мене и обикновенитѣ дѣлнични радости имаше всѣкога само една малка стжпка.

Ти никога нѣма да видишъ неизмѣримитѣ висини на любовта, нито ще изходишъ безкрайния лабиринтъ на страданието. А тѣ сж заедно — страдание и любовь.

Велико, като вѣрата, е човѣшкото страдание. Страданието на всѣко затворено винаги сърдце. Страданието на оня, който е виждалъ. Който е по-

знавалъ красотата, опивалъ се е отъ нея. Видѣлъ е нейната пепель и . . . ослѣпѣлъ“.

При получаването на писмото, Рафаилъ дойде веднага при мене. Бѣше много възбуденъ и започна още отъ вратата:

— Какво означава това? Ирина се подигривала! Тя преписва отъ същото мѣсто писмата. И какво е това писмо! . . . Я, Костовъ, прочети го, моля те, и ми кажи, какво разбирашъ отъ него!

— Каквито сж и твоитѣ, — му казахъ азъ. И двамата се губите. Мислите, че не можете сами да изразите чувствата си единъ къмъ другъ и търсите въ чуждитѣ образи опора.

Като четохъ, обаче, писмото на Ирина, която познавахъ като по-пряма, чудѣхъ се, защо е използвала чуждитѣ мисли. Въ писмото пишеше за любовъ и страдание и се спираше на нѣкакъв „горестенъ споменъ“, като подчертала това мѣсто. Преди нѣколко дни пѣкъ чухъ, че се е увлѣкла по нѣкакъвъ общински писарь на село и се сгодила за него. Той билъ отъ съседното село Кирилово.

После разбрахме, защо Рафаилъ бѣ уподобенъ отъ Ирина на „сжлъ горестенъ споменъ“. Писарьтъ билъ твърде динамична натура, напълно противоположенъ на мечтателния Рафаилъ. Безъ да пише писма, писарьтъ увлѣкълъ Ирина по-силно, и тѣ се ожениха. Съ тоя бракъ Ирина си спечели име на много посредствена жена, готова да се омжи за всѣки мжжъ, а Рафаилъ бѣ соченъ като глупавъ любовникъ. Обикновенъ край.

ГРУЙО ХАРАМИЯТА

Кръчмата на Йовчо Сирака бѣше въ крайнитѣ на града, близо до казармитѣ. Въ бедния кварталъ пиячитѣ не бѣха много, и Йовчо не цакаше печалби отъ тѣхъ. При него се отбиваха обикновено работници на връщане отъ лозята, селяни, които разпрѣгаха колитѣ си въ мръсния, неравенъ ханъ при кръчмата, и ловци, при връщането имъ отъ ловъ изъ лозята.

Между другитѣ посетители, по-често почна да идва въ кръчмата единъ едъръ мжжъ на около 45 години, лошо облѣченъ и съ ножъ на пояса. Той идваше само вечерь въ кръчмата и бѣше много досаденъ. Мѣсѣше се въ разговоритѣ на другитѣ и непрестанно псуваше, че не го разбиратъ. Понѣкога, когато се опиваше съ вино, той ставаше отъ масата и съ неувѣрени стжпки отиваше при друга маса, сѣдаше между непознатитѣ и започваше да говори за себе си.

— Азъ съмъ Груйол Хмъ! . . . Груйо Харамията. Въ Каваклия ме знаятъ много добре. Комитлъкъ съмъ правилъ. Ще ме разберете, кой съмъ, ако питате. Заспалъ край сте. Овчи край. Тукъ човѣкъ или трѣбва да стане овца или да се пукне.

Харамия ли бѣше Груйо или не, отъ нищо не можеше да се познае. Но той досаждаше на посетителитѣ на кръчмата, дразнѣше ги и тѣ почнаха по-рѣдко да я посещаватъ. Йовчо виждаше, че, ако така върви, за напредъ ще има за клиентъ само Груя и се чудѣше, какъ да го накара да се прѣждоса къмъ нѣкоя друга кръчма. Той поржча

на брата си Ставри да похвали предъ Груя виното на Синюка, съдържателъ на съседната кръчма, та дано тоя обесникъ почне да пие тамъ.

Нищо не стана. Груйо не доизслуша Ставри, махна съ ржка и се закани:

— Синюка ли! Скоро ще изкарамъ червата на тая коза. На всѣки ще дамъ заслуженото! Ще ме разберете вие мене кой съмъ!

Една вечеръ, изправенъ до масата, кждето бѣха седнали двама старши подофицери, Груйо пакъ повтаряше: „... Заспалъ край сте. Овчи край. Тукъ човѣкъ или трѣбва да стъне овца...“

— Или овенъ, — извика Йовчо.

Това разгнѣви много Харамията. Той се обърна къмъ тезгяха и хвърли зълъ погледъ къмъ Йовча. Тръшна следъ това чашата съ виното на пода и се развика, като пипаше често ножа на пояса си:

— Щомъ ме хулишъ, ще ти го върна съ друго! Туй ще има да се помни! Азъ ще ти дамъ да разберешъ тебе! Ще ме разберешъ, кой съмъ. Гледай си кефа!...

Йовчо се уплаши не на шега. За да заглади случката и да избие отъ главата на Харамията мисълта да отмъщава за подигравката, той го черпа съ вино тая вечеръ, носи му на нѣколко пжти пастърма за мезе, нѣщо, което не бѣ правилъ до тогава.

Отъ тая нощъ нататкъ, Груйо съвсемъ се разпусна. Удари я презъ просото. Пие, псува, вади ножа и го забива по маситѣ, а, когато Йовчо заговори за плащане, той тъй ще настрѣхне и засѣска отгоре му, че Йовчо веднага ще почне съ молба:

— Е добре. Не искамъ пари, ама иди си вече, бай Груйо! Късно стана, а и не ми е добре.

— Ще се видимъ, ще си платимъ. Ще разберешъ, съ кого си имашъ работа! Ребро по ребро ще те сѣка. Гледай си кефа!

Йовчо не получаваше отъ Харамията пари, но редовно пишеше, какво му дължи той за всѣка нощъ.

Изминаха се месеци. Кръчмата остана безъ посетители. Обеднѣ човѣкътъ и я затвори. Затворенъ вътре, при спуснати кепенци, той мислѣше презъ деня съ часове на какво да се залови. Малкото земја, която имаше, не можеше да изхрани челядта му, та задължнѣ.

Една сутринъ презъ августъ Йовчо се връщаше отъ бостана си. Пжтътъ минаваше край градската кланица, и той се отби въ кланицата, за да си купи малко прѣсенъ черъ дробъ за обѣдъ. На цимента, срѣдъ двора на кланицата, трима души колѣха овни. Единиятъ приличаше много на Харамията. Той се бѣ навелъ и надуваше презъ крака единъ овенъ, като удряше съ пржчка по кожата му. Йовчо се приближи и видѣ, че предъ него е Груйо. Чакъ сега разбра, защо Груйо носѣше касапски ножъ. Сега този устатъ герой никакъ не му се виждаше страшенъ, и той го бутна съ кракъ.

— Какво искашъ? — запита Груйо, като погледна гузно Йовча и продължи работата си.

— Паричкитѣ ми, мръсничко! Паричкитѣ си искамъ!

— Е, като спечеля, ще ти ги платя!

— Сега, сега си искамъ паритѣ! Ти ме разсипа! Паритѣ си искамъ! — викаше високо Йовчо.

Единъ отъ касапите заговори нѣщо на турски, като гледаше къмъ Йовча.

— Мълчи бе! — викна му последниятъ. Тебе никой не те пита. Съ гагаузи работа нѣмамъ! Имамъ отъ тозъ мръсникъ да вземамъ и си искамъ парите.

Груйо залута очите си, като вълкъ, по оградата, по другите работници. Бръкна следъ това въ пояса си и извади нѣщо обвито въ мазенъ вестникъ.

— На, — рече той. Тукъ сж 1200 лева книжни пари. Нѣмамъ повече. Като припечеля, ще ти платя и другите.

Йовчо грабна пакетчето, разкъса вестника и преброи парите. Видѣ, че Груйо не го лъже. Сложи въ джеба си банкнотите и си тръгна за къщи, като мърморѣше:

— Тю бре! Какъ съмъ се лъгалъ, че тоя човѣкъ е комита! Комита такъвъ занаятъ залавя ли? Денемъ надувалъ и дерѣлъ овни и агнета, а вечеръ душата ми изкарваше съ бабаитлъка си.

ЗНАХАРКА

Като мѣстенъ човѣкъ отъ старъ, известенъ родъ въ малкия провинциаленъ градъ, докторъ Петъръ Знахаровъ, безкрайно добъръ и достигленъ момѣкъ, бѣ наричанъ обикновено Знахарка.

Къмъ него често се обръщаха като къмъ много близъкъ:

— Знахарка, търсѣше те момчето на Манчевъ... Знахарка, къде се губишъ? Какъ си Знахаръ? и т. н.

Напоследъкъ приятелите му се шегуваха, че се захласва подиръ Петя, дъщерята на спиртофабриканта Згуревъ, сгодена наскоро за Бекона, единъ стокилограмовъ шишко, съдружникъ на баща ѝ.

Не бѣше все единъ и сжщъ Знахарка. Понѣкога бѣ веселъ и търсенъ отъ приятели и пациенти, но понѣкога бѣ толкова отпадналъ и разсѣянъ, че съ седмици никой не го търсѣше, докато се върне на себе си.

Всички въ града знаеха, че Знахарка е безнадечно влюбенъ въ Петя. Последната не бѣ равнодушна къмъ него, но все пакъ отказа, когато той я помоли за среща насаме.

Петя съзнаваше, че е предназначена за омиротворение на зачестилите ежби между баща ѝ и съдружника му. Тя мразѣше последния, но бѣ възпитана отъ деспотъ и свикна съ мисълта, че трѣбва да отбѣгва Знахарка.

Следъ време лекомислени приятели пратиha на Знахарка писмо, съ подправенъ почеркъ, отъ името на Петя, която го молѣше за едно свиджане въ

градската градина. Знахарка отиде на посоченото място и, вмѣсто Петя, намѣри нѣкои отъ приятелитѣ си, които избухнаха въ смѣхъ, като го видѣха. Той отмина строго и измъченъ край ухилениитѣ шегобийци, безъ да чуе закачкиитѣ имъ и безъ да се спре.

Нѣколко дни Знахарка почти не излѣзе по улицитѣ.

Веднажъ отиде на кино, кждето му се стори, че е почти забравенъ, излишенъ. Никои не му заговори. Стоя свитъ и мълчаливъ на стола до срѣдата на нѣкакъвъ нескопосанъ филмъ, и излѣзе.

Когато се връщаше отъ киното, той чу въ тихата предпролѣтна нощъ приятенъ мъжки гласъ да пѣе нѣкаква горестна пѣсенъ. Въ паметята му останаха само думитѣ: „Азъ безкрай тжгувамъ“.

Знахарка прекара въ бдениe цѣлата нощъ. На сутринята той излѣзе вѣнъ отъ града. Въ главата му бумтѣше една и сжца мисль: „Азъ съмъ излишенъ и трѣбва да свърша съ себе си“.

Запжти се къмъ завоя на рѣката. Не усѣти, кога стигна и премина по голѣмитѣ камъни на брода. Покачи се на канаритѣ на отгвдния брѣгъ. Въ очитѣ му се появиа сълзи. Тамъ, кждето щѣше да се хвърли, той се е кжалъ като дете. На тоя брѣгъ, подъ сѣнката на бора, той е мечталъ, чель е съ пръвъ трепетъ повести за любовта...

Загледа се въ свѣтлата вода, която скачаше по камънитѣ, и прошепна:

— Колко се стѣсни и оглупѣ свѣтътъ!

Затвори очи подъ внушение на замисленото отъ нѣколко дни. Малкото помръдване трѣбваше

да бжде краятъ. Знахарка, правъ, бледенъ и съ затворени очи, виждаше тоя край. Виждаше какъ полетява, какъ се превърта безмълвенъ въ въздуха и притихва съ разбита, неузнаваема глава върху камънитѣ.

— Е-е-о-о-о-опъ! Докторе-е-е! Е-е-о-о-о-опъ! — завика нѣкои въ края на завоя.

Знахарка отвори очи и се обърна по посока на гласа. На стотина метра предъ него, кждето водата се разлива въ по-широко корито, той видѣ своя съседъ Дамянъ Чортата, въ подрѣзанъ шинель и обуть съ високи ботуши.

— Докторе, ела, ела!... Ела въ чакалото да видишь, какъвъ ловъ падна нощесъ! — завика пакъ Дамянъ, изправенъ предъ чакалото и съ ржце въ джебоветѣ на изкаляния си шинель.

Като ликуваща пѣсенъ на силенъ човѣкъ, сразявалъ неведнажъ коравитѣ пристжпи на живота, долетѣха думитѣ на Дамяна до Знахарка. Прокънтѣха като ехо надъ него и го пробудиха. Дамянъ бѣ беденъ обушарски работникъ, връстникъ на Знахарка. Рано се бѣ оженилъ и имаше три деца, за които трѣбваше денемъ и нощемъ да се грижи. Денемъ работѣше въ работилницата, вечеръ кърпѣше обуца вкжщи, а презъ зимнитѣ и предпролѣтни нощи биеше патици отъ чакалото. Беденъ бѣ Дамянъ, откъснатъ рано отъ училище и вдаденъ отрано въ работа за насжщния, но бѣ обичанъ и уважаванъ отъ всички, защото бѣ кротъкъ, честенъ и трудолюбивъ.

Знахарка почна да се съвзема. Безъ да отмѣти и погледа си отъ ловеца, той заслиза отъ кана-

ритъ и се запъти къмъ чакалото. Посрещна го приветливата усмивка на Дамяна, усмивка на доволство, на радостъ, на готовностъ за борба, нѣща, за които Знахарка най-малко бѣ мислилъ преди нѣколко минути. Съ едно особено и силно самочувствие ловецътъ започна да нарежда предъ вратата на чакалото патицитѣ и да обяснява:

— Тия петтѣ сж ишилъ-баши. Тази вечеръ такива по-малко кацаха. Тѣзи, по-малкитѣ, сж алмабаши, тѣзи, многото, — кълкъ-куйруци, тѣзи — фарети... тѣзи — карабатаци, тѣзи...

Поуспокоенъ, Знахарка гледаше Дамяна, безъ да вижда патицитѣ, и си мислѣше:

— Ето една честна душа, несмущавана отъ злото. Беденъ е Дамянъ, но не живѣе като мене толкова беденъ, толкова анемиченъ животъ. Живѣе съ радостъ и гордостъ въ трудъ за скъпи близки и е далечъ, кой знае колко, отъ мисълта за самоубийство. Какво щѣхъ да направя, ако не бѣ се обадилъ! И то за какво! Щастие съмъ ималъ, че доживѣхъ още мигъ, за да взема поука отъ суровия и героиченъ животъ на тоя човѣкъ.

— Знахаровъ, вземи тия три парчета! Тѣ сж отъ най-добрия видъ. Идватъ само къмъ пролѣтъ. Нѣма да плащашъ, но, като се върнешъ, кажи, моля те, на брата да дойде и помогне да пренесемъ патицитѣ.

— Не! Нѣма защо да викамъ Коста. Не искамъ патици, но ще ти помогна да ги пренесешъ, — отвърна Знахарка, като продължаваше да се връща къмъ живота и чувствуваше топлия приливъ на една неизпитвана досега радостъ, че живѣе.

Когато преполовяваха пѣтя, при връщането имъ въ града, съ поруменѣли бузи, понесълъ съ твърда стѣпка снопъ убити патици, Знахарка говорѣше усмихнатъ:

— Трѣбва да е хубаво, Дамяне, нощемъ на чакалото. Въ такива топли нощи, като изминалата, и азъ бихъ дошелъ, ако ме повикашъ. Въ града човѣкъ само се трови срѣдъ клюкитѣ или се вдървява отъ бездействие. Нѣма нищо чудно, ако и азъ стана ловецъ. Чичо ми бѣше добъръ ловецъ, а и двуцевката му стои. Ще я почистя и ще си взема ловенъ билетъ... Гледай, Дамяне, половинъ слънце въ облака!... Колко е красиво! Лжчитѣ косо надолу... като златни мечове чакъ до хоризонта. Не може да се разкаже, нито може да се нарисува...

СТИХОВЕ ПО ПОРЪЧКА

До свършването на гимназията, Нико Ченковъ не издаде никому, че пише стихове. Той ревниво криеше всичко, написано отъ него, като често правеше поправки на стиховетъ си, събрани въ една обемиста тетрадка. Преди да печата, Ченковъ искаше да си намъри по-добро мѣсто въ живота. Искаше да следва университетъ. Родителитъ му, обаче, бѣха бедни хора и едва смогнаха да му дадатъ помощта си да завърши гимназия, за да започнатъ веднага да чакатъ помощъ отъ него.

Тежко и мъчително се изнизваха днитъ на лѣтната ваканция следъ последната учебна година на Ченкова въ гимназията. Денемъ и нощемъ той напраздно търсѣше нѣкакъвъ пѣтъ къмъ по-нататъшно издигане. Никой отъ тѣхния родъ не бѣ богатъ. Никой не бѣ взелъ такова мѣсто въ обществената стълба, откъдето можеше да напѣти или помогне на Ченкова да изплава надъ оскъдицата и да следва въ университета.

Въ размисль и скрити сълзи измина лѣтото. Изгубилъ всѣка надежда за помощъ отъ нѣкъде, измъчванъ непрестанно отъ укоритъ на майка си, че не се залавя на работа, въ края на септемврий Ченковъ реши да потърси учителско мѣсто въ нѣкое село. Мѣстата въ близкитъ до града села бѣха заети преди почването на учебната година. Едва се намъри за него едно мѣсто въ с. Вжглищари, колибарско село до турската граница, кждето той трѣбваше самъ да обучава четири отдѣления. Тукъ минаваха днитъ на Ченкова като въ за-

пустѣль, обезлюденъ чифликъ. Ако не бѣха войниците — граничари, отъ които, съ разрешение отъ граничния секторъ, той се снабдяваше съ храна, скоро би се върналъ при навъсенитъ си родители.

Въ това село, кждето имаше много дървени вжглища, които хората размѣняха съ жито и мѣхове съ сирене въ други далечни селища, Ченковъ продължаваше да пише стихове.

Веднажъ бѣ излѣзълъ съ ученицитъ на излетъ до близката мелница. Тъкмо по това време въ училището го потърсиха двамата учители отъ съседното село Момчево. Върху разхвърленитъ книги на масичката въ учебната стая, единиятъ учителъ намъри листче съ два стиха:

Потрѣватъ сѣннитъ гори. Издига
пакъ месецъ златенъ ясеиъ рогъ...

— Я го гледай! — извика той къмъ другаря, — тая къртица не излиза отъ селото навънъ, за да пише стихове. Следъ това извади моливъ и написа подъ стиховетъ на Ченкова:

Не се занасяй! Стига!
До Момчево стори ти скокъ!

и се подписа: Христо Ханджиевъ.

— Хемъ се римува съ неговото — издига — стига, рогъ — скокъ, — рече другарѣтъ му, — и нечетливо сложи сжщо подписа си — Бр. Костовъ.

Когато вечерѣта Ченковъ прочете написаното подъ неговитъ стихове, усмихна се и каза гласно

— На, тѣ сж по-умни! Всички сж по-умни отъ мене! Затворилъ съмъ се въ черупка и я стѣгамъ до задущаване. Каточели нѣма други радости извънъ следването! Ще отида да видя тия веселящи въ Момчево.

Въ близкия недѣленъ день, Ченковъ отиде въ Момчево, но намѣри само единия отъ учителитѣ. Запознаха се.

— Азъ съмъ отъ село Силей, на 25 километра отъ тукъ. Не се сърди, че бързамъ да говоря на *ти*. Малко съмъ билъ простоватъ, както ми подхвърля колегата Христо или Хиню, както го нарича братовчедката му, но дано не ти дотегна още днесъ. Самото ми име показва, че съмъ наистина малко простъ, отъ село, — заизлива се като потокъ новиятъ познайникъ на Ченкова — Брайко Костовъ. — Но мѣрилото на Христа не е задължително. Той е разглезенъ, бохемъ отъ богатъ родъ, стоялъ четири години все на едно и сжщо мѣсто въ университета, и май че не е стжпилъ въ него, а само пишелъ за пари, докато го убиха на главата ми.

— Кжде е той? — попита Ченковъ.

— Митка. Митка по баиритѣ, изъ гората и разлава кучетата на каракачанитѣ. Но да идемъ въ училището! Тамъ живѣемъ. Ще беседаме и, въ сжщото време, ще спотвя нѣщо за обѣдъ. Христо за нищо не го бива, та азъ готвя.

Ченковъ бѣ доволенъ. Хареса му много откровеността на Брайка. Разбра, че често, въ време на скука и тегота, ще извървява петтѣ километра отъ Вжглищари до Момчево да търси утеха при него.

Разговаряха за колежитѣ си въ околнитѣ села, за работата си въ училището, а следъ това обѣдваха. И двамата виждаха, че си допадатъ много. Когато следъ обѣдъ, изгладнѣлъ и изморенъ, Христо се върна въ училището, завари ги да разговарятъ сърдечно за осуетенитѣ имъ желанія да продължатъ образованието си.

— Каточели нарочно го правите, — каза Христо. Смѣнете темата! Не искамъ да слушамъ за университета и следване. Въ кжщата на обесения не се приказва за вжже! Какъ сте, поете? — и усмихнатъ Христо се здрависа съ Ченкова. — Казаха ми селяни отъ Вжглищари, че сте ни били гостъ.

Разговорътъ се оживи. Ченковъ се вслушваше въ разюзданитѣ словесни скокове и чести псувни на Христа и се увѣри, че Брайко не го е лггалъ въ преценката си за този повърхностенъ младежъ, отдалечаващъ се отъ всѣкаква възможностъ за лично духовно възвисяване, задавенъ само отъ споменитѣ си въ столицата, обикновени спомени на хора, минали презъ низки помисли и действия.

— Ей, — развика се привечеръ Христо, — както ви слушамъ, какъ тиквенски сте наивни, съжалявамъ, че не е тукъ братовчедката ми Ана. Тя би се забъркала, въ кого отъ васъ да се влюби. Тѣй много обича тя такива типове, а, пусто, нѣма я тука сега!

— Азъ му свикнахъ, колега. Не му обръщай внимание и ти! Лошо е, че братовчедката му все трѣбва да киха. Все за нея разказва и всички му изглеждатъ наивни.

— Не! Тя трѣбва да ви види! Обещайте ми, че презъ коледната ваканция ще ми дойдете въ Р. на гости. Презъ цѣлата ваканция ще бждете у насъ. Азъ не учителствувамъ за пари, а за „умъ“. И оная, които ме пратиha тукъ, за да поумнѣя, ще сж доволни, че сте съ мене. Ще намѣрятъ дори, че съмъ много поумнѣлъ, щомъ мога да дружа съ васъ. Тамъ вие трѣбва да видите Ана! Трѣбва и тя да ви види и да разговаряте. Имате нужда отъ малко шлифовка и всѣки отъ васъ може да ѝ бжде прекрасенъ съпругъ. Обещайте, че ще дойдете!

— Добре! Обещаваме, — обади се Брайко. Само че, тамъ нѣма да ме карашъ да готвя.

— Значи, прието! Много добре! Сега по-леко ще дочакамъ ваканцията. Ехъ, че ще бжде весело!

И Христо затананика:

За наша раздѣла, азъ знамъ, не тжгувашъ. . .

Когато наближи коледната ваканция, Ченковъ и Брайко изпитваха еднакви чувства. Каква ли ще е тази Ана, за която Христо казваше, че е дошла късно въ свѣта! Всѣки отъ тѣхъ мислено си представяше, какъ, облѣченъ въ новъ костюмъ, разговаря съ нея, а тя, явно влюбена, свежда свѣнливо очи къмъ земята. Каква е? Руса, чернокоса, синеока, черноока, на колко години е? . . . Никой не се осмѣляваше да пита Христа, за да не бжде подиграванъ отъ него.

* * *

— Изглеждаше като извадени отъ кутии, — казваше Христо на Ченкова и Брайка, когато тримата слизаха отъ влака на Р-ската гара.

Пробиха си пжтъ между навалицата и наеха файтонъ.

— Христо, Христо! — обади се женски гласъ срѣдъ навалицата на гарата, когато файтонътъ потегли. Спрѣха. Къмъ тѣхъ се приближаваше съ лека походка усмихнато; свѣтлокосо момиче.

— А-а! Ана! Ела по-скоро! — викаше Христо, — ще се намѣри и за тебе мѣсто между куфари-тѣ. Ами какво правишъ тука?

— Посрѣщамъ те. И вчера идвахъ. Закопнѣхъ по тебе. Тукъ нѣма кой да ме ядосва, та днитѣ минаваха много еднообразно.

— Аничка, запознай се съ моитѣ колеги! Брайко Костовъ. Пъленъ побратимъ. Свири цигулка, както е свирилъ Паганини. Другиятъ? Нико Ченковъ, поетъ отъ първа величина, но неизвестенъ още. И двамата сж отъ твоя типъ.

— Не върви! . . . Отъ първия день не върви, — мислѣше си Ченковъ следъ запознаването. Христо ни води, за да си урежда смѣшки съ насъ. И, въ смущението си, Ченковъ се чувствуваше като вързанъ на файтона. Мислѣше за казаното отъ Христа, проклинаше поезията и стѣснително отговаряше на Ана, като не смѣеше да я погледне. Чакъ при слизането отъ файтона видѣ, че тя има сини, усмихнати очи, които гледаха така, каточели ѝ лжчатъ ромонъ.

Родителитѣ на Христа бѣха много доволни отъ колегитѣ на сина имѣ. Докато първия день следъ пристигането, Ченковъ и Брайко мислѣха да не стоятъ тукъ повече отъ три дѣня, почнаха да се поотпушатъ. Денемъ правѣха излети съ шейни по снѣга, а вечеръ ходѣха по театри. Съ тѣхъ бѣше винаги и Ана. Докато Брайко не намираше нищо интересно въ тая жена, Ченковъ виждаше въ нея въплѣтенъ ангелъ.

Една вечеръ, въ театъра, Ченковъ даде на Ана свои стихове и я помоли да му каже какво мисли за тѣхъ. Като се връщаха въ къщи, Брайко и Христо тръгнаха съ нѣкакъвъ господинъ, отъ когото щѣха да купятъ на другия день стари пощенски марки. Ана и Ченковъ вървѣха сами бавно по улицата.

— Но нали тия стихове сж писани за нѣкоя друга жена? — попита Ана.

— Писани сж за неизвестната, която едва тукъ намѣрихъ. Ако бѣха ме питали преди да дойда въ Р., за коя сж писани, не бихъ могълъ да кажа. Сега зная. Азъ съмъ те обичалъ, преди да те познавамъ, Ана. И колко много се разрастна любовта ми, когато те видѣхъ!

Въ останалитѣ дни на ваканцията, Ченковъ и Ана почти не се раздѣлиха. И всѣки отъ тѣхъ чувствуваше, че много още не е доизказалъ на другия. Когато оставаше самъ, Ченковъ се питаше, действителност ли бѣха последнитѣ му дни или сънъ, вълшебенъ сънъ, който нѣма нищо общо съ сънищата на оня Нико Ченковъ отъ Вжглищари, които го навѣстяваха въ потопеното тамъ дълбоко въ калъта бедно селце.

— Защо си замисленъ, мили? — питаше го Ана въ последнитѣ дни на ваканцията.

— Азъ трѣбва да се връщамъ. Какво ще стане съ любовта ни, Ана? Ще бждешъ толкова далечъ отъ мене.

— Никичка, ти прозвѣни най-сладостно на сърдцето ми. Никой не ще смогне да убие любовта ни. Ще дочакаме раздѣлени лѣтната ваканция. До тогава азъ ще склоня близкитѣ си да се съгласятъ и презъ идващата учебна година ще бждемъ въ София и ще следваме като съпрузи.

— — — — —

Трайко пръвъ напомни:

— Хей, момци, на кжде върви тя? Утре трѣбва да сме на занятия, а никой отъ васъ не мисли да се стѣга за пжтъ. Инспекторътъ не е миналъ по ревизия и тѣкмо сега — тая седмица — може да е намислилъ да отиде въ село.

— Да отиде? Да дойде, кажи! — обади се Христо. — Следъ два дни сме тамъ. Мамо, мамо, — завика той, — днесъ следъ обѣдъ заминаваме!

Навънъ прехвърчаха снѣжинки. По голитѣ клони на дюлитѣ и въ стрѣхитѣ свирѣше студенъ вѣтъръ. Когато всички бѣха заети съ прибиране на вещитѣ на гоститѣ и съ приготвянето на последния обѣдъ, старата Екатерина, леля на Христо, извика въ една отдалечена стая Ченкова и му заговори направо:

— Виждахме всичко, чедо, всички виждахме. Ти я обичашъ и тя те обича, но дано се оправи

всичко! Тѣхнитѣ не сж съгласни. Най-много майка ѝ. Тя е вещица. Близки сме, сродници, но съ мжжа ѝ. Ана прилича на баща си. Да остане на него, той е скроменъ човѣкъ, макаръ и да е много богатъ. Но тая вещица, дето всичко разбърква, майка ѝ, дето е прочута чакъ отатѣкъ София, тя черни днитѣ на момичето. Тя не пуца отъ вчера Ана да излѣзе на улицата. Щѣла подѣ ключъ да я държи, дорде си замините. Било женска работа. Натегли се човѣкътъ и не ще да дѣли мегданъ съ тази змия, дето припълзѣ да се завре въ рода ни само за зло. Хвалихме те — и азъ, и сестра ми. За добро те хвалихме предъ нея, но не взема отъ дума. Не щѣла умъ, та не щѣла. Ти не се измжчвай, синко! Може и да се оправи. Анчето пратило братчето си да ти предаде тази бележка.

Ченковъ поблагодари на Екатерина, взе бележката и жадно я зачете.

„Мили Никичка, моя единствена любов! Не ще мога да те видя скоро. Майка ми е по-лоша отъ мащеха. Научила напоследѣкъ за любовта ни, тя така настрѣжна, развика се и събра съседитѣ, а сега не ме оставя поне да мисля за тебе. Непрестанно вика и се заканва, че по-скоро щѣла да ми прерѣже гърлото, отколкото да позволи да се свържа съ учителъ. Прости, мой ненагледенъ Никичка! Не ме забравяй! Съ плачъ мислено те изпращамъ. Не ме упрѣквай! Пиши ми отъ село, чрезъ добрата леля Екатерина. Нека Христо надписва пликветѣ и да пише себе си като подателъ. Вѣчно твоя: Ана“.

Съвсемъ съкрушенъ, Ченковъ написа малко горестно писмо до Ана, даде го на лелята, за да ѝ го предаде, и се приготви за път. На обѣдъ не хапна нищо. Съ него всичко каточели умираше въ голѣмия градъ, застиналъ подѣ снѣга и вѣтъра. Сепна се едва на гарата, кждето си спомни първата среща съ Ана.

— Опечалено събрание! — викаше въ влака Христо. Да знаехъ, че при такива дребни, разни едни работи, не издържате, наистина не издържате ударъ, не бихъ ви довлѣкълъ. Голѣма загуба! Малко градска идилія! Нищо повече! Не ставай такъвъ, поете! Пакъ ще се срещнете. Но, по-добре е да не се срѣщате. Иначе, поезията ти ще пресъхне. Хубавата приказка е хубава, докато не е свършила. Защо Шекспиръ убива Ромео и Жулиета? Защото, иначе, братче, трѣбваше да пише само за прозата следъ любовта. Той можеше да убие единия само, но — хайде!... Бракътъ ще опустоши прелеститѣ, въображаемитѣ прелести на любовта и поезията ти по тѣхъ. Сега, понеже отбѣгвашъ опустошението, ехъ, какви стихове ще напишешъ ти за тия прелести, какви знаменити... стихове и...

— Стига! — извика Ченковъ, готовъ да удари Христа. Следъ това загледа пакъ съ блуждаещъ погледъ покрититѣ съ снѣжна покривка полета и едва додаде:

— Поне вие ме пощадете! Мжката ми е голѣма.

— — — — —

Заредиха се въ село еднообразни дни и нощи за Ченкова. Снѣгътъ продължаваше да вали. Пж-

тищата станаха непроходими. Затрупаното подъ снѣга селце бѣ дълго време изцѣло откъснато отъ свѣта. Въ студенитѣ и дълги нощи, образътъ на Ана, споменитѣ за преживѣнитѣ дни бѣха нѣкжде далечъ, откъдето почва страданието. Между тѣхъ и себе си, отъ градъ Р. до село Вжглищари, Ченковъ виждаше мислено пѣтя, изпѣстренъ съ писма — въ бѣли, сини и розови пликове, понѣкога само бѣли, писани отъ Ана, но не стигнали още до него.

Когато училищниятъ прислужникъ му предаде следъ нѣколко дни два малки бѣли плика, Ченковъ бѣ като побърканъ отъ радостъ. Той сложи писмата въ джеба на палтото си, пипаше ги непрестанно, но не бързаше да ги отвори. Движеше се между чиноветѣ и преглеждаше привидно тетрадитѣ на ученицитѣ. Той не искаше да наруши замайващия чаръ на обзелата го радостъ, която му донесоха тия два бѣли плика. Най-после, остави ученицитѣ и отиде въ канцеларията, където съ разтреперани прѣсти отвори едно следъ друго писмата и жадно ги зачете. Ана пишеше за споменитѣ на първото си щастие и за страданията си следъ раздѣлата, които убиваха първата ѝ любовъ, както зимата убива цвѣтията. Нищо не пишеше за бждещето, за бждещо свиждане, за майка си. Нѣщо тежко запритиска силно сърдцето на Ника.

— Не е способна на подвигъ, — мислѣше той. Не стигаше ли другото... Защо я срещнахъ по своя тъменъ и несретенъ пѣтъ? Страданията убивали първата ѝ любовъ...

Безъ да вечеря, побърза да си легне, като мислѣше, че въ сѣня си ще забрави поне до сутринята скръбта, която все по-болезнено се разрастваше и го подтискаше. Но сѣнътъ бѣгаше отъ него. На очитѣ му се явиха сълзи. Следъ полунощъ, загледанъ презъ прозореца въ заледения дворъ на училището, който въ свѣтлата зимна нощъ се виждаше отъ леглото, обхвана го желание да свърши съ себе си. Съ запотено отъ нестихващата болка тѣло, ако пролежи върху леда на двора нѣколко минути, той може да се обрече напълно на смъртта, безъ дори нѣкой да узнае, къде е заболѣлъ. Има ли смисълъ да продължава да се измъчва! Понѣкога страданието е по-силно отъ жадата за животъ. Нѣкжде бѣ чель за страданието. Стори му се, че си спомня прочетеното...

Безконеченъ, непоносимъ и страшенъ е твоятъ пѣтъ. Но ти знаешъ, когато много натегне болката и кошмарътъ на неизвестността, преставай вънезапно да съществуващъ. Тогава твоятъ лумналъ пѣтъ изчезва навѣки въ минутния прокъльскъ на смъртта и твържеството на вѣчната забрава. Както голъмиятъ камъкъ разбива и напуца слабия ледъ на рѣката, за да остане за вѣкога въ мрака на дъното, тѣй и несретникътъ, преодолѣлъ замайващото смирение на твоя пѣтъ, махва рѣка на всичко и напуца съ тебе свѣта и живота.

— А благомислящитѣ хора твърдятъ, че повече смѣлостъ е необходима, за да се живѣе, отколкото да махне рѣка на всичко човѣкъ и да се самоубие, само защото му се струва, че е непоно-

симо озлочестенъ. Да стана мъртавъ листъ въ огромното дърво на самоубийцитѣ поради нещастна любов! Да ме жалятъ, както жалихъ азъ Митя на Бунина... Не! До това нѣма да стигна!

*

Изминаха сивитѣ и студени зимни дни. Настъпи тиха и тѣжна пролѣтъ. Ана пишеше съвсемъ рѣдко. Пишеше съ моливъ кѣси писма, въ които не се срѣщаха думитѣ: „мили мой“ и „вѣчно твоя“. Въ дългата раздѣла и Ченковъ почна да се съзема. Успокои се сърдцето му, както преди. Работата му се виждаше пакъ лека и го увличаше.

— Малко сме се познавали, — казваше веднажъ той на колежитѣ си въ Момчево. — Мислѣхме, че не можемъ единъ безъ другъ, а сме се лѣгали дори, че се обичаме.

— Много нѣща още не знаешъ, — отвърна Христо. Ти трѣбва пакъ да я видишъ! На твое мѣсто, безъ да кажа нѣкому, азъ бихъ заминалъ тайно за Р. Отъ една — две срещи толкова може да излѣзе. Тя те обикна много, но има нѣкой, който те измѣства отъ сърдцето ѝ. Ела поне съ мене, когато си отивамъ по Великдень! Брайко, ела и ти!

— Не искамъ вече да ставамъ съучастникъ въ такива жаловити нѣща, — отговори Брайко, като почукваше съ прѣсти по брадата си. Идете вие! Желая ви успѣхъ!

— — — — —

Ченковъ се колебаеше да отиде въ Р. Но, колкото каруцата приближаваше родния му градъ, откъдето Христо щѣше да продължи самъ пътя си за Р., толкова повече се усилваше въ него желанието да го придружи.

— Христо, — решихъ да дойда. Искамъ да я видя поне още веднажъ.

— Добре правишъ! Ето, това е умно, — каза усмихнатъ Христо. — Нека поне лично отъ нея да чуешъ всичко.

Когато на другия день пристигнаха на Р-та гара, нѣщо далечно, погаснало, но безкрайно свидно, започна да се раздвижва въ сърдцето на Ченкова. Той не слушаше, какво му говори Христо. Бѣше отлетѣлъ сякашъ напредъ, далечъ отъ фаятона, минаваше улица следъ улица въ Р. и търсѣше Ана. Събуди го дрезгавиятъ гласъ на старата Екатерина;

— Охъ! Миличкитѣ пакъ идватъ! Ами кжде е Брайко?

Близкитѣ на Христа бѣха все така вежливи и внимателни къмъ Ченкова. Бѣха, обаче, предпазливи и разговаряха по-рѣдко съ него. Никой не заговорваше за Ана. Каточели тя не е съществувала за тая кѣща, а случайно толкова често бѣ изговаряно нейното име преди.

— Христосъ Възкресе, Никичка! Хората се радватъ, а ти си се размекналъ и имашъ такъвъ безнадежденъ видъ, сякашъ гиминитѣ ти сж потънали или си изгубилъ царски тронъ. Вижъ, Брайко какво пише! — казваше Христо на Великдень, като подаваше писмо отъ Брайка.

— Искамъ да я видя, Христо! Какво стана съ нея, нищо не говорите!

— Ще научишъ. Довечера ще сж на театъръ. Тя и она, който те измѣсти чрезъ ругатнитѣ на майка ѝ и заради смѣткитѣ на баща ѝ. Не се вдавай толкова! Има много други достойни за повече обичь.

— Така... Не би трѣбвало да ме водишъ чакъ въ Р., за да ми кажешъ тъкмо тукъ, че тя е за мене завинаги изгубена.

— Не знаехъ, че е сгодена вече. Видѣхъ я вчера. Не е вече така хубава. Довечера и ти ще я видишъ. Предъ годеника си запита за тебе. Каза му, че си ми най-добриятъ приятелъ. Той изказа желание да се запознае съ тебе. Нали ще дойдешъ довечера?

— Мисля.

*

Мѣстниятъ областенъ театъръ представяше „Албена“. Биеше втори звънецъ, когато Христо и Ченковъ се срещнаха въ салона съ Ана и сгоденика ѝ. Още отдалечъ Ченковъ видѣ, че Ана действително се е промѣнила много. Стори му се, че е твърде слаба. Станала е сякашъ по-висока. Може би сж я измѣчвали, докато я склонятъ на годежъ. Усмиваше се лошо, болно. Сепваше се, каточели не искаше всичко да слуша. Тя стисна ржката му бавно, продължително и слабо.

Влѣзоха въ театъра. Мѣстото на Ченкова бѣ между Христа и годеника на Ана, когато Ченковъ

погрѣшно наричаше Базилковъ вмѣсто Батзелковъ. Това обиждаше Ана, която не допускаше, че Ченковъ за първи пжть чува презимето на бждещия ѝ съпругъ, което произлизаше отъ зелка и, за да я щади, той нарочно го промѣня.

Следъ първото действие, минало въ нова тежка мжка за Ченкова, дадоха почивка, поради нѣкаква повреда на сцената.

— Ана, щѣхъ да забравя, — заговори сгоденикътъ ѝ. Като търсѣхъ билетитѣ въ чантата ти, намѣрихъ едно стихотворение, написано на пишуща машина. Би ли ми казала, отъ кого е и защо го пазишъ?

— Ти не си престаналъ да ме подозирашъ! По-рано ми прави сцени за едно нищо и никакво стихотворение... Сега, и то предъ чужди хора, пакъ за стихотворение ще ме питашъ! Казахъ ти, че ги комбинирамъ въ кантората на баща си отъ изпратенитѣ имъ по поржчка стихове за фабриката. Тѣ сж отдѣлни куплети, които отпечатватъ, за да слагатъ въ тѣхъ карамелитѣ. Така бѣше и съ онава — „Не ме забравяй“, — говорѣше Ана, поруменѣла отъ гнѣвъ и смущение.

— Госпожице, нека го прочете господинъ Базилковъ. Макарь и да сме „чужди хора“, искаме да чуемъ стихотворението, — намѣси се Ченковъ. — И азъ съмъ правилъ такива комбинации. Подреждалъ съмъ разни стихове отъ карамелитѣ и, вървайте ми, другитѣ не могатъ да се съгласятъ съ мене, че комбинираното не е едно стихотворение, писано отъ единъ човѣкъ. Никой не търси външна връзка между куплетитѣ, а ги свързва интуитивно.

Прочетете го, моля, господинъ Базилковъ!

И сгоденикътъ зачете тромаво и съ присмѣхулна мимика:

СПОМЕНЪ

Като пѣстъръ бързѣй въ слънчева джга,
като рѣка презъ юний — свѣтла, синсока,
ти се мѣрна въ златенъ сънь — и днесъ тѣжа
въ твойтъ свѣтлѣ стѣпки слита ме дълбока.

Азъ не искахъ въ болка да те помия днесъ, —
ти сама не знаешъ, колко късно злато
тукъ разспива златна есенъ въ менъ безвестъ
и заплаква, и погасва непозната.

Азъ я нося мълкомъ тая есенъ пакъ —
въвъ сърдцето нѣженъ споменъ пакъ открива
тамъ брѣгътъ на мъртво слънце — тъменъ брѣгъ,
дето любовта срѣдъ вѣченъ сънь заспива.

— И тука е така, — каза странно спокоенъ Ченковъ. — Три куплета отъ три различни мѣста, съединявани въ едно отъ интуицията. А случва се понѣкога, нѣкой, подобенъ на този, версификаторъ отъ най-обикновена проба, да пише за съвсемъ недействителни нѣща. Запозналъ се презъ зимата съ нѣкоя госпожица и, следъ като е хвърчалъ хвърчалъ въ мислитъ си по нея три—четири месеца, вижда въ началото на пролѣтѣта, че не е имало дори смисълъ да помисли само за нея. Глупавото е, че, докато е хвърчалъ, той е писалъ нелепици за неизживѣни есени, лѣта, години, вѣчности, и то заради нѣкаква несъществуваща, въобразявана любовъ. А ти се стремишъ да търсишъ и лирика, и смисълъ въ стиховетъ му и мислишъ, че тѣ

крятъ нѣщо, когато тия стихове могатъ да послужатъ само за карамели.

Той погледна Ана, която мачкаше неспокойно носната си кърпичка и гледаше настрана. Когато почна второто действие на пиесата, Ченковъ намѣри и силно стисна ржката на Христа, който не разбра нищо отъ тая му постѣпка.

— Христо, — заговори Ченковъ на приятеля си, когато се върнаха вжщи; — не жая, че губя Ана. Вече не ми е скѣпа. Азъ съмъ билъ слѣпъ! Тя може би сега си въобразява, че азъ отъ любовъ къмъ нея я подпомагахъ да подхвърля на гавра стиховетъ ми, за да не я подозира она простака — сгоденикътъ ѝ. Никога не бихъ повѣрвалъ, че е толкова дребнава. Благословена да бѣде тази нощъ! Въ нея прогледнахъ и свалихъ отъ себе си всичкия товаръ отъ любовъ и разочарование. Благодаря ти, че настоя да дойда въ Р. Кажѣ на Ана, че точно за карамели могатъ да послужатъ стиховетъ ми. За нищо друго. На такава любовъ — такива стихове! Стихове за заплащане ласкитъ, които ми е давала. Обикновено стихоплетство за нея: Поржчка!

Лота бѣше неговата единствена голѣма любовъ. Животътъ ги раздѣли, тъкмо когато бѣха най-много влюбени единъ въ другъ. Той трѣбваше да довърши следването си, а годинитѣ на Лота напредваха и родителитѣ ѝ бързаха да я омжъжатъ.

Изминаха нѣколко години. Когато и той свърза земнитѣ си дни съ едно малко познато на другитѣ момиче, Лота побърза да му пише. Въ писмото ѝ имаше много горестъ, много сподавени сълзи. Той разбра добре това и не ѝ писа.

Тя и сега му бѣ скъпа, но обичаше повече спомена за нея. Като бездетна, трѣба да се е вмааничила повече отъ другитѣ жени по моди. Колкото ли е безинтересна, когато говори за торти и баница! Навѣрно се подува отъ сънъ, необезпокоявана отъ никого денемъ и нощемъ. Но, щомъ почваше да мисли така, предъ него се изправяше оная Лота отъ годинитѣ на тѣхната любовъ. Стройна, съ хубава свѣтла коса и сини усмихнати очи. Хубава като русалка.

Годинитѣ се редѣха една следъ друга. Лота продължаваше да пише малки тжжни писма и го питаше дали е щастливъ. Той свикна да очаква тия писма. Четѣше ги съ тжженъ, измжченъ изгледъ на лицето, но не отговаряше на тѣхъ. Лота не можеше отдалечъ да види нещастния любимъ мжжъ на най-хубавата си пролѣтъ, угнетенъ и угнетяващъ като навжсенъ декемврийски день. Тя не знаеше, че у него се бѣ преселилъ малъкъ звѣръ,

който се хранѣше съ горестнитѣ мисли на нейнитѣ писма.

Той не ѝ писа нито веднажъ, защото трѣбваше да пише, че страда. Друго не можеше да ѝ пише, а не искаше тя да узнае болката му.

Малкиятъ звѣръ у него растѣше. Той искаше да измжчи Лота. Искаше тя да мисли, че е щастливъ.

Сега, загледанъ презъ прозореца на локала въ тжжната недѣлна привечерь, окжпана отъ студения есененъ дъждъ, той дочита за стотенъ пжтъ последното писмо на Лота и се готви да трѣгне презъ мрака и дъжда къмъ кжщи, кждето го чака закаченъ, сякашъ, за устата на жена му нейниятъ вѣченъ въпросъ: „Кжде се занасяшъ, та закъснѣ пакъ“.

Какъ много му се струва тая вечеръ, че Лота е била всичко за него въ свѣта! Какъ много му се струва, че тая вечеръ отива въ незнаенъ каленъ гробъ! Какъ много!...

ВЪ ЧАКАЛОТО

Срещу недѣля, когато привечеръ площадтъ шуми въ свежата предпролѣтъ, ние напущае града — натоварени съ пушки, мюрета, провизии, патрони и съ... здрави надежди (безъ здравъ разумъ) за пребогатъ ловъ на патици. По пѣтя Кречеталото заспорва горещо съ Илю, първенецътъ на ловцитѣ, че сутринята ще е необходима каруца за пренасяне на избититѣ патици.

— Щомъ не вѣрвашъ, че тая нощъ ще падне изобилень ловъ, зарана ти ще отидешъ въ града, като ни потрѣбва каруца.

— Добре! — каза нервнo Иля, — но посвий си сега устата! Само тебе нѣма да слушаме!

Пристигането бѣше твърде весело. Въ чакалото намѣрихме нощното птиче Анко, който, щомъ ни видѣ, зарева отъ радостъ, че му идатъ гости. И почватъ приказки, анекдоти и вицове до разсъмване, когато настѣпва затишието. Но Кречеталото иска да остане вѣренъ портретъ отъ галерията „Фанфаронъ“ и отъ време на време замелва:

— ... Като ушилъ Агопъ дрехитѣ, отнесълъ ги самъ въ сараитѣ на Абдулъ Хамида, а този рекълъ на слугитѣ си да почерпятъ Агопа съ ракия. Пилъ Агопъ отъ ракията и се понавжсилъ. Лицето му добило такава изражение, каточели искалъ да плюе върху килимитѣ.

— Какво се мръщишъ? — запиталъ султанътъ, — не харесвашъ ли ракията?

— А че... какво да кажа, Ваше Величество... Не е много лоша, но азъ имамъ вжщи ракия.

дето нийде я нѣма. Като пие човѣкъ отъ нея, нѣма да хареса тая.

Абдулъ Хамидъ обичалъ ракията и претендиралъ да разбира, коя е хубава и коя не е. Той се преоблѣкълъ набързо като обикновенъ гражданинъ и поискалъ отъ Агопа да го заведе инкогнито въ къщата си, за да опита ракията му. Тръгнали. Вървѣли, колкото вървѣли... По едно време султанътъ забелязалъ, че минаватъ за втори пѣтъ презъ една и сѣща улица, и казалъ:

— Агопъ, ти каточели си забравилъ кжде живѣешъ. Презъ тази улица минахме преди половинъ часъ.

— Не съмъ забравилъ, Ваше Величество. Но азъ търся една задънена улица, кждето имаше струпанъ нѣколко коли боклукъ. Трѣбва да я намѣримъ и да задрѣстимъ съ боклука тазъ уста, защото не знае понѣкога какво приказва. Азъ нѣмамъ никаква ракия, а само излѣгахъ.

Кречеталото млъкна.

Навнънъ звъни, като арфа, южниятъ вѣтъръ. Бие въ тъмнитѣ води на блатото, свисти въ прибрѣжнитѣ дървета и полита въ приспивна пѣсенъ далечъ на северъ.

— Абдулъ Хамидъ се е криелъ въ миша дупка. Страхувалъ се е отъ хората и за една ракия не би си мръдналъ крака отъ палата. Виджъ... арменецътъ е приличалъ на тебе. И ти имашъ такава отвѣрзана уста. Малко ли ни лѣга за изобилието на тия пусти патици! И каруца дори бѣше ти дотрѣбвала, — обажда се като въ просъница Илю.

Кречеталото е засегналъ.

Той иска да позахапе Иля като правистъ и пакъ зафанфаронствува.

— Пъкъ единъ пжтъ, въ Пловдивъ, Д-ръ Генадиевъ и Д-ръ Марковъ били защитници на две противни страни по едно дѣло. Било на великия четвъртъкъ подиръ обѣдъ. Камбанитѣ биели за елѣфтине — нали тогава се четатъ дванайсеттѣ евангелия...

— Не се ли умори да плѣскотишъ глупости?
— пита Илю.

Но Кречеталото се приструва на глухъ и продължава:

— Тогава сждѣли единъ убиецъ. Защитникътъ му Д-ръ Марковъ започналъ пледоарията си много патетично:

— Во име Отца и Сина и Светаго духа. Аминъ. Господа сждии, Вие едва ли знаете, че моя довѣрителъ е беденъ човѣкъ и съ цѣла кжца деца. Въ тоя моментъ, когато камбанията звънъ Ви припомня, че преди 1920 години хората извършиха непростимия и страшенъ грѣхъ да пригвоздятъ на кръста Богочовѣка Христосъ — Спасителътъ на човѣчеството, Вие тукъ, безъ да съзнавате, може би, се готвите да сторите другъ грѣхъ. Станалото — станало. Бива ли да оставите безъ бащина подкрепа петтѣ деца на обвиняемия, да отдѣлите майката отъ грижитѣ ѝ да ги възпитава, за да ходи по чужда работа и да ги прехранва и пр. и пр."

Става, обаче, следъ това прокурорътъ и почва:

— И нине и присно во вѣки вѣковъ. Аминъ...

Господа сждии, ако е въпросътъ да се реве тука, азъ да Ви зарева като магаре. Правосъддието

нѣма нищо общо съ календара, съ Великдена и камбанитѣ. Който се е отклонилъ и нарушилъ законитѣ, трѣбва да получи заслуженото си! Какво е това „станалото — станало*"? Азъ Ви съветвамъ да анализирате и прощудирате най-внимателно безосновнитѣ доводи на защитата на обвиняемия... И тъй нататъкъ.

— Кречетало, къде намирашъ тия имена? — обажда се Анко.—Все хубави и все ти прилягатъ. Каза, напимѣръ, сега магаре.

Кречеталото се приструва пакъ на глухъ. Той мисли, че си е отмѣстилъ. Изтяга се на грѣбъ върху рогозката и затваря усмихнатъ очи. Всѣки се страхува да му заговори и, за да не пжди пакъ съ часове съня ни, оставяме го да мисли, че е надхитрилъ всички.

И заспа случайно Кречеталото, та дойде сънь и за насъ.

СЪПЕРНИЦИ

Село Станилово брои надъ три хиляди души. Има много плодородно землище и просторни пасбища, където пасатъ многобройни стада едъръ и дребенъ добитъкъ. Въ Станилово е построено най-скъпото училище въ околията. Нито една селска кооперация изъ този край нѣма такъвъ голѣмъ собственъ кооперативенъ домъ съ магазинъ, съ редовно подържана читалня и театраленъ салонъ.

Хората, обаче, отъ околнитѣ селища почти не говорятъ за тия нѣща. За тѣхъ село Станилово е прочуто, сякашъ, повече съ омразата и убийствата, които станаха презъ последнитѣ десетина години, между двата голѣми рода на Чифликчи Стайка и Хаджи Нена.

Кждето има нѣкой отъ хората на Стайка, тамъ нѣма мѣсто за никого отъ задругата на хаджията. Открай време така е било, но презъ последнитѣ нѣколко години омразата на старитѣ се разрастна. Тя обхвана напълно хората отъ двата рода, които се дебнѣха денонощно, избиваха се изъ засада и омиаха затворитѣ.

Кръстю, внукътъ на дѣда Стайка, свърши педагогическо училище и стана учителъ въ родното си село. Следъ три години свърши учението си и се яви кандидатъ за учителъ и Владимиръ, внукъ на Хаджи Нена. Кръстю и Владимиръ носѣха въ кръвта си омразата на двата рода. Тѣ не можеха да се погледнатъ. Нито единъ отъ тѣхъ не влизахше въ учителската стая, защото мислѣше, че дру-

гиятъ е тамъ. Какво не правѣха колежитѣ имъ, за да ги сблизатъ, но нищо не помогна!

Малката тъмноока Джена, най-младата отъ колежкитѣ имъ, бѣше изцѣло погълната отъ мисълта да премахне преградата на „тия остарѣли предразсѣдци“, както тя наричаше напластената отъ дълги години омраза между Кръстя и Владимира. Тя непрестанно сновѣше ту при единия, ту при другия, като ги увещаваше и молѣше да си подадатъ ръка и да се зачитатъ като хора. Това продължи доста време. А нали Джена бѣ по-хубавичка и въ тоя затворенъ животъ на двамата неприими противници тя единствена проявяваше по-голѣмъ интересъ къмъ тѣхъ, тѣ се влюбиха въ нея.

Докато въ Кръстя любовта събуди най-хубави мисли и омразата му къмъ Владимира се топлѣше, у Владимира се събуди животното, което, ако се виждаше, би изплашило дори дѣда му, стария якоглавецъ Хаджи Нена. Владимиръ искаше да премахне Кръстя, защото виждаше, че Джена и за него има сжщата усмивка, виждаше още, че и Кръстю я обича.

Владимиръ дълго мисли какво да направи. Една нощ, когато братъ му Иванъ бѣше доста пийналь, Владимиръ го запита, може ли да му направи една услуга — да почака и убие Кръстя. Иванъ, като чу, че искатъ отъ него да извърши убийство, за каквото по-рано бѣ пролежалъ деветъ години въ затвора, разсърди се, завика срещу брат си, като псуваше.

Следъ тази сцена, Владимиръ прекара зле нощта. Мислѣта, че трѣбва да премахне отъ пж-

тя си Кръстя, не го напущаше. Опитътъ съ Ивана му даде да разбере, че никои нѣма да се съгласи да извърши убийството, затова той тайно се снабди съ още единъ револверъ и самъ започна да се готви за сгодния моментъ.

Бѣше презъ коледната ваканция. Джена бѣ останала да прекара празниците въ село. Тая година тя живѣеше у сродници на Кръстя. Въ една тъмна януарска нощъ, Владимиръ се връщаше отъ кръчмата. Когато минаваше край къщата, кждето живѣеше Джена, той дочу разговоръ. Джена и Кръстю разговаряха на стълбитѣ. Отъ думитѣ имъ разбра, че Кръстю току-що се е върналъ отъ чакалото си на блатото. Отбилъ се да остави убити патици на Джена и се тъкмѣше да се връща вкъщи. Владимиръ приготви револвера си, приближи се до плета на тъмно, решенъ да пречука подло Кръстя, когато излиза отъ двора.

— Ела утре насамъ! Азъ ще сготвя за обѣдъ патицитѣ и ще те чакамъ, — казваше Джена.

— Не ще мога, — отвърна ѝ Кръстю. — Утре сутринята ще имамъ гостъ — ловецъ отъ града. Ще бждемъ цѣль день и цѣла нощъ на чакалото. Ще те видя вдуруги день.

Владимиръ промѣни решението си. Край него, на два метра, мина Кръстю, но той не направи нито едно движение.

— На блатото утре вечеръ ще се свърши всинко, — помисли си Владимиръ. — Щомъ пукне тамъ, всички ще твърдятъ, че сж го убили топовци.

* * *

На другия день небето се проясни. Владимиръ прекара цѣлия день вкъщи, кждето почистваше револверитѣ си и обмисляше начина на покушението, като често се усмихваше самодоволно. Той познаваше добре разположението на блатото — на границата между Станилово и Тополово, кждето често ставаха престрелки, защото мѣстността е още спорна между дветѣ села. Мислено той се виждаше, скритъ въ хрсталака, близо до чакалото. Отъ чакалото стрелятъ по патици. Кой ще излѣзе да прибере убититѣ патици? Разбира се, че нѣма да излѣзе гостътъ да навлича ботуши и да газии. Гостътъ е навѣрно голѣмецъ и е на уважение. Кръстю ще излѣзе да събере патицитѣ. И тогава? — Патъ-патъ! — два — три куршума съ парабела. Да отиде гостътъ да търси убиеца!

И нѣщо тежко въ сърдцето на Владимира става сякашъ леко, леко, като малка пеперуда и се готви съвсемъ да изчезне.

Вечерята, когато селото утихна, скърцашитѣ стѣпки на Владимира отекваха остро по снѣжния пѣтъ на гората. Той бѣ вече наблюдажилъ блатото, когато въ края на низката джбова гора чу чести стѣпки и шумъ отъ докоснатитѣ сухи листа. Обърна се и страхъ го смрази. До него се приближаваха седемъ—осемъ едри вълка съ свѣтящи зѣби и очи. Владимиръ не се опита дори да извади револверъ. Безъ да съзнава какво прави, безъ да се обръща назадъ, той затича направо къмъ чакалото на Кръстя. Вълцитѣ се понесоха следъ не-

го. Тъкмо когато прекосяваше най-низкия край на гората, близо до чакалото, разнесе се силен гърмеж. Владимиръ се отправи къмъ мѣстото, откъдето се стреляше и видѣ, че вратата на чакалото се отвори и Кръстю се изправи на брѣга на бла-тото, готовъ да влѣзе да извади убититѣ патици.

Ловецѣтъ чу шума, видѣ бѣгащия къмъ чакалото човѣкъ, когото позна на лунната свѣтлина, видѣ и вълцитѣ, и бързо се спушна въ чакалото. Следъ малко отъ тамъ излѣзе високъ човѣкъ, съ каскетъ на главата. Владимиръ видѣ ботушитѣ му и лъсналата въ ржцетѣ му пушка, и падна въ снѣга отъ изтощение. Разнесоха се бързи последователни гърмежи и се чуха предсмъртнитѣ хрипове на първитѣ, преследващи Владимира, вълци. Стана тъмно предъ очитѣ му. Опита се да извика, но не можа. Ловцитѣ се приближиха и го пренесоха въ чакалото. Тамъ при запалената лампа Владимиръ приличаше на мъртвецъ. Дадоха му конякъ. Когато дойде на себе си, той излѣга, че билъ по работа въ Тополово и на връщане вълцитѣ сж връхлетѣли върху му.

— Имали сте щастие, — рече му ловецѣтъ отъ града. Взехъ винчестера, като мислѣхъ, че ще ми потрѣбва за стреляне върху гжски или дропли отдалечъ, а той послужи за друго.

Гостѣтъ на Кръстя загледа презъ презорчето на чакалото свлѣченитѣ на брѣга на бла-тото убити вълци. Владимиръ погледна гузно Кръстя, който го наблюдаваше. Намѣренитѣ при разтриването му два револвера събудиха подозрение у Кръстя.

Неговиятъ погледъ, спрѣнъ върху Владимира, сякашъ му казваше: „Не ти вървамъ!“

Следъ нѣколко дни, прекарани на легло, съвсемъ разстроенъ, Владимиръ видѣ, колко е билъ жалѣкъ въ мислитѣ си, въ отношенията си съ другитѣ, въ действията си, и завинаги се прости съ мисълта да убие Кръстя.

За случилото се около чакалото Кръстю не каза на никого. Така направи, по молба на Кръстя, и ловецѣтъ отъ града. Това съвсемъ обезоржи Владимира, който, макаръ най-напредъ гузно и неувѣрено, започна да поздравява Кръстя, за голѣма радост на Джена.

Презъ лѣтната ваканция, когато Кръстю и Джена се вѣнчаха въ града, получиха честитка и отъ Владимира.

ЩУРЕЦЪТЪ

Като всѣки саможивецъ, оставенъ самъ да се грижи за себе си, Паскаль не вдигна печката си презъ пролѣтъта. Дойде августъ. Настъпиха горещини. Небесата се лѣха въ страстенъ дъждъ, както е писалъ единъ индийски поетъ, и вечеръ Паскаль се унасяше въ притихналата полутъма по гласа на щурцитѣ.

По незнаенъ пътъ единъ щурецъ бѣ попадналъ въ печката му. Нѣколко пѣти Паскаль го търси, за да го пусне на свобода, но все напразно. Той знаеше, че щурецътъ е въ печката, защото всѣка нощъ се обаждаше отъ тамъ. Хвърляше му редовно грозде и парчета отъ пѣпешъ, като се съмняваше дали щурецътъ яде отъ тѣхъ. Той тѣй свикна съ него, че, ако сега го намѣри, не би го пусналъ.

Когато всичко притихнѣше въ стаята, щурецътъ почваше да пѣе. Паскаль го слушаше въ полусънъ и се пренасяше съ години назадъ въ миналото, когато въ село е слушалъ щурцитѣ въ двора на запустѣлата сега родна къща. Той си спомняше, какъ привечеръ, следъ дълга игра съ другитѣ селски деца, босъ, измърсенъ отъ уличния прахъ, се качваше на ябълката срѣдъ двора, хрускаше зеленитѣ прашни ябълки, приседналь на нѣкой клонъ, и слушаше въ тишината приспивната пѣсенъ на щурцитѣ. Затова му бѣ скѣпъ случайно попадналиятъ въ печката щурецъ. Той му напомняше всѣка нощъ хубавитѣ безгрижни години на детството му въ село.

Една нощъ Паскаль го пои и съ сълзи.

Бѣше въ края на августъ. Въ единъ горещъ следобѣдъ, когато отиваше на работа, Паскаль видѣ любимото си момиче съ нѣкакъвъ непознатъ господинъ, които вървѣха и разговаряха успоредно съ него, безъ да го забележатъ. Паскаль се забави, за да върви следъ тѣхъ. Госпожицата на нѣколко пѣти се спира, но непознатиятъ се усмихваше прелѣстително, подрѣпваше я за лакета, и тѣ пакъ трѣгваха. Излѣзоха вѣнъ отъ града край рѣката и се скриха въ прибрѣжнитѣ гѣсталаци.

Вечеръта Паскаль реши да се самоубие. Но всички начини му изглеждаха страшни, затова се отказа. Извади само колелетата на печката и дълго плака, а сълзитѣ му падаха често и безшумно въ напластената пепель.

ИСТИНСКА РЕВИЗИЯ

Околийският училищен инспекторъ Тихомировъ вървѣше по слабо разкаления междуселски пѣть за село Черничево, като си тананикаше въ студената мартенска привечерь. Той искаше да стигне късно въ селото, за да не видятъ, че е дошелъ, та да намѣри и установи на другия день учебната работа, украсата, дневниците и всичко друго напълно безъ лустро, такива, каквито биха били, ако нѣмаше ревизия.

По безлюдния, освѣтляванъ отъ луната, пѣть никой не видѣ дошлия гостъ, когато той се спрѣ предъ вратника на мѣстния учитель Мерджановъ. Инспекторътъ се усмихваше доволенъ, като си представяше изненадата, която ще се изпише на лицата на учителитѣ, когато сутринята влѣзатъ въ училищната канцелария следъ него.

— Господинъ Мерджановъ! Господинъ Мерджановъ! — завика той.

Подъ сайванта залая едро рунтаво куче, но никой не се показа отъ къщи. Тихомировъ пакъ завика.

Мина доста време, докато учителятъ, събуденъ отъ лая на кучето, излѣзе и покани госта вкъщи.

— Но азъ трѣбва, господинъ инспекторе, да отскоча до близката кръчма... Кръчмарътъ спи въ нея... Отъ града е... Той днесъ кла прасе. Ще взема малко месо да запържимъ и да вечеряте, — говорѣше Мерджановъ, като се загъваше съ връхното си палто, което бѣ навлѣкълъ набързо върху долнитѣ си дрехи.

— А! Въ никой случай! — завика като попаренъ Тихомировъ. Ще се научатъ всички, че съмъ дошелъ, а азъ искамъ да направя утре една истинска ревизия. Не ще Ви пустна да излѣзете отъ къщи! Въ никой случай не ще Ви пустна! Искамъ само чаша вода и да спимъ...

Началството най-добре знае! За да mine предъ инспектора си за добре дисциплиниранъ учитель, Мерджановъ не се опита повече да настоява. Въведе госта въ една стая, постави завивки върху леглото, пожела лека нощъ и отиде пакъ да спи.

Полунощъ отдавна бѣ минала, а учителятъ не можеше да заспи. Подло е, — мислѣше си той, — ако не съобща на колегитѣ, че инспекторътъ е дошелъ. Стана, облѣче се набързо, взе шепа бобени зърна и излѣзе. Най-близо бѣ къщата на директора. Дворътъ не бѣ ограденъ и въ него нѣмаше куче. Мерджановъ приближи прозорцитѣ, започна да свири и да хвърля въ стъклата бобенитѣ зърна, докато директорътъ се събуди и подаде глава отъ прозореца.

— Поповъ, — заговори съ шепотъ Мерджановъ, — инспекторътъ Тихомировъ е у насъ. Не ми даде да излѣза отъ двора, за да не се научатъ учителитѣ, че е дошелъ. Искане да прави истинска ревизия. Съобщи на брата си и на другитѣ.

— Ей, че намѣри време да дойде! — ядоса се директорътъ, като затваряше прозореца.

На сутринята подхвъхаше северенъ вѣтъръ. Инспекторътъ и учителятъ Мерджановъ приближа-

ваха училището и разговаряха. Предъ дворната врата на училището тѣ срещнаха училищния прислужникъ, който носѣше върху кжсъ ръждива те-некия нѣколко разпалени вжглени къмъ клона на училището и викаше сърдито:

— Тѣй не става! Ще се откажа отъ тази работа. Когато се позастуди и трѣбва да се палятъ печкигѣ, Добри все ще уфейка! Баба му болна, дѣдо му мре... Само азъ ще опѣвамъ... Нѣма насѣчени дърва за печкигѣ, не е донесена вода, пѣкъ инспекторѣтъ дошелъ... Тѣй не става тя! Ще напустна!

— А! Откъде знае тоя, че съмъ дошелъ? — сопна се Тихомировъ.

— Не зная. Може да му е съобщилъ слугата отъ Грудовъ-долъ, кждето сте били вчера, — отвърна Мерджановъ.

— Не ида отъ Грудовъ-долъ, а отъ другаде. Вие сте издали, че съмъ дошелъ. Трѣбва човѣкъ да спи въ угаригѣ или въ блатата, за да направи истинска ревизия, — мърморѣше обидено Тихомировъ.

Въ училищната канцелария той прегледа седмичното разпредѣление и запита учителя Станковъ, какво ще има въ първия часъ по природознание.

— Може да изпитвамъ върху стария урокъ, но може и да ги вода да наблюдаватъ къртица, — съобщи Станковъ. — Въ такъвъ случай, може да ме ревизирате утре.

— Къртица ли? Ще учите за къртица? — питаше очудено инспекторѣтъ. — Та за къртица е още

много рано да се учи! Вие сте бързали. . . Кавалерийски сте минали материала, за да дойдете до къртица. Хм! Значи ще наблюдавате къртица. . . Ще дойда и азъ! Ще ви ревизирамъ на наблюдението, което ще правите. Наблюдението е сжществень процесъ въ учебната работа.

Би звънецѣтъ. Станковъ поржча на ученицигѣ си да се приготвятъ за пжтъ. Къмъ отдѣлението се присѣдини и инспекторѣтъ, който носѣше дългото си палто и чантата си. Излѣзоха отъ селото и свиха край гората. Въ заглѣхналото и замѣглено поле се чуваха само подвижванията на орачигѣ и гласовѣтъ на прелитащи надъ угаригѣ гарвани.

— Далечъ ли ще ходите? — запита инспекторѣтъ.

— А че. . . докато намѣримъ и извадимъ къртица. Деца, гледайте добре за къртичени купчини и вървете мълчаливо. Димо, да си готовъ съ кирката! Щомъ видите да мърда нейде нѣкоя купчина, съобщете ми, но по-тихо! — започна да дава нареждания учителѣтъ Станковъ.

Измина половинъ часъ въ непрекъснато сновене изъ угари, ливади, драчаци. Твърде пълниятъ и въ напреднала възраст Тихомировъ почувствува умора. Балтонѣтъ започна да му натежава много, поради което правѣше чести почивки и изостана назадъ, когато отдѣлението продължаваше да се движи по посока на високата джбова гора — гората на съседното село. Той извика на учителя да се спре, но гласѣтъ му не достигна до общата връва на отдѣлението.

Изостаналъ съвсемъ назадъ, Тихомировъ приседна край близкия валогъ, запали цигара и гласно запрокллина часа, въ който бѣ тръгналъ на това безкрайно наблюдение, при което не можеше да се намѣри къртица. Когато следъ малко потърси съ очи ученицитѣ, той не ги видѣ. Не чуваше вече и гласовѣтъ имъ. Стана и забърза по посоката, където отмина отдѣлението, като почти влѣчеше следъ себе си палтото. Навлѣзе въ гората и завика:

— Господинъ Станковъ! Хо-о-опъ! Хо-о-опъ!...
Господинъ Станковъ! Хо-о-опъ!

*

Изминаха часове. Изподрасканъ, изпотенъ, съ разкопчана жилетка, изпосъдралъ съвсемъ подплатата на дългото си палто, което трънацитѣ рѣфаха немилостиво, Тихомировъ крачеше уморенъ изъ трънливитѣ пжтеки на гората и продължаваше да вика отчаяно. Най-последно, въ края на гората, той видѣ овце. Извика овчаря и научи отъ него, че се е отдалечилъ на повече отъ 15 километра отъ Черничево и че Станковъ и отдѣлението му не сж идвали тукъ.

— Колко пжтъ има до село Дрѣнакъ? — запита Тихомировъ.

— Ей го е! Единъ хвърлей мѣсто, — отвърна овчарьтъ, като сочеше селото въ низината.

Тихомировъ му благодари, остави единъ парцалъ отъ подплатата на палтото въ устата на кучето, отъ което едва го запази овчарьтъ, и пое пжтя за Дрѣнакъ, като реши тамъ да направи внезапна и истинска ревизия, безъ да се увлича вече въ наблюдения вѣнъ отъ училище.

ДОБРОТВОРЦИ

Село Зарино се огъва отъ страдания и моръ.

Отъ нѣколко дни надъ покривитѣ денонощно свири студениятъ северенъ вѣтъръ и рѣси облаци снѣгъ. По улицитѣ на селото, които се превърнаха на огромни криви улеи, натѣпкани съ снѣгъ, не се вижда жива душа. Въ свѣтлитѣ ледени нощи не се чува нищо. Дори кучетата се смълчаха, изплашени и вкоченени отъ студа, като рѣдко само нѣкое отъ тѣхъ издаваше слабо, плачливо виене въ отговоръ на незагълхващия вълчи вой.

Въ малкото село срѣдъ Странджа е настаналъ истински моръ. Отъ нѣколко седмици селото пламти отъ коремънъ тифъ, откъснато, безпомощно и забравено. Далечъ долу въ Тракия, на трийсетъ километра отъ Зарино, се намира голѣмото селище Детелина. Тамъ има лѣкарь, но той можѣ да дойде само веднажъ въ Зарино. Непроходимитѣ пжтища, глутницитѣ на вълцитѣ и бедността на селянитѣ, отдалечиха напълно помощьта на лѣкаря отъ Детелина за погивацитѣ въ Зарино.

Не стигаше ли голѣмата напасть на болестьта, която бѣ тръшнала почти половината отъ населението въ селото, ами трѣбваше тая незапомнена страшна зима да доведе тукъ най-многобройнитѣ си глутници вълци, които почти бѣха обсадили селото и непрестанно нападаха и унищожаваша добитька, за който и безъ това нѣмаше кой да се грижи въ тия страшно дълги дни и нощи на смъртъ и запустение.

Учителят Нейчевъ стоеше замисленъ предъ печката въ стаята на хазаитѣ си. Приседнало до него на пода, най-голѣмото дете на хазаина му дращѣше по плочата си и пакъ заличаваше надрасканото. Презъ писъка на вѣтъра долиташе и ясно се отдѣляше воятъ на вълцитѣ.

— Какво рисувашъ, Петърчо? — запита Нейчевъ, като махна съ ржка, за да пропжди сякашъ тежка мисълъ.

— Вълкъ, като вие.

— Дай да ти покажа!

Нейчевъ взе плочата и подиръ малко, откъмъ редоветѣ ѝ, се очертаваше рунтавъ вълкъ съ твърде разтворени предни крака, съ издигната глава и отворена за виене уста.

Единственъ учитель въ селото, ловець, при хазаинъ сжщо ловець, следъ като затвори училището, първата грижа на Нейчева бѣ да предпази близкитѣ на хазаина си отъ болестъта и добитѣка му отъ вълци. И успѣ напълно. Почти само въ тая къща нѣмаше болень и само въ този дворъ вълцитѣ дадоха жертви безъ да причинятъ пакостъ. Стефанъ, хазаинтъ на Нейчева, младъ човѣкъ съ първоначално образование, правѣше странна отлика отъ другитѣ селяни по природната си интелигентностъ. Той ревностно спазваше наставленията на учителя за предпазване отъ болестъта и не се дѣлѣше отъ близкитѣ си, за да имъ внушава тия наставления. Въ този домъ злото не удари своя тризбець, но и радостъта се бѣ отдалечила.

— Хазаине, не я караме много по християнски, — заговори Нейчевъ тази вечеръ. Тукъ всички уцѣлѣха, но наоколо е страшно. Мисля, че трѣбва да се погрижимъ и за другитѣ. Грѣхота е да мислимъ само за себе си.

— Нѣколко пѣти ми минава презъ ума тази мисълъ, но не зная, съ какво можемъ да помогнемъ. Днесъ и съседтъ Стайко легналь, а снощи вълцитѣ изподушиха овцетѣ му. Трѣбва да се направи нѣщо.

Учителятъ се замисли. На стената, докосвана отъ силния вѣтъръ вѣнъ, потрепваше мъждѣщата газова лампа.

— Преди години азъ прекарахъ тази тежка болестъ и мога да бжда полезенъ на болнитѣ. Ще ходимъ съ тебе въоръжени отъ дворъ въ дворъ; ще даваме наставления и съвети, ще избиваме вълцитѣ, съ една дума, ще станемъ доктори и пазачи на селото, — завърши Нейчевъ.

Още сжщата нощъ, въ различно време, на две мѣста въ крайнинитѣ на селото се разнесоха нестройни гърмежи отъ ловни пушки и револвери. Въ самозабравата на дългия си пиръ, необезпокоявани много дни и нощи, вълцитѣ се стреснаха. До сега тѣ срѣщаха нейде съпротива само при нападенията си. Сега, обаче, бѣше друго. Тѣхъ ги търсѣха и обсипваха съ едри дробинки и куршуми, които ги приковаваха на мѣсто. Следъ като оставиха много отъ събратята си, простнати върху окървавения снѣгъ, вълцитѣ се отдрѣгнаха въ гората, откъдето завиха зловещо.

Учителят и Стефанъ влизаха въ всѣка къща. Посрѣщаха ги като ангели-пазители. Навсѣкжде Нейчевъ утешаваше, окуражаваше и наставляваше. Отъ бакалницата на гърка Стефуди, който бѣ избѣгалъ при появата на болестъта, той взе и раздаде всичката варъ и суровъ спиртъ, за предпазване. Съветваше да не пие никой вода отъ кладенеца на Вълча Топала, напжтваше какъ да бждатъ гледани тежко-болнитѣ, какъ и съ какво да се хранятъ оздравяващитѣ и т. н.

Болестъта престана да се разраства. Пжтьтъ ѝ бѣ здраво припрѣченъ. Вълцитѣ, сразявани нощемъ отъ върната стрелба на двамата неуморими добротворци, се разколебаха и прѣснаха следъ нѣколко дни къмъ селищата въ равнината.

Зимата си отиваше. И съ топлото слънце, което засия най-после надъ Зарино, съживи се и животътъ въ него. Снѣгътъ се стопи. Замлъкнаха капчуцитѣ. Усмихна се чистото синьо небе надъ полета и гори. Училището пакъ бѣ отворено и закипнѣ пакъ работа въ него. Заизлизаха селяни къмъ нивитѣ. Радваха се на Божието слънце. Спомняха черния и дълъгъ кошмаръ, разговаряха за него и не преставаха да благославятъ:

— Да наспори Богъ даскала и Стефана! Безъ тѣхъ кой знае, кои отъ насъ щѣха да уцѣлѣятъ! Богъ да ги поживи и ги възнагради! Добри хора!..

ПО ДРУГЪ ПЖТЬ

Благосъстоянието на търговеца Рогозовъ се увеличаваше бързо. Но това каточели не го радваше. Работата му вървѣше много добре, върѣки че за нея той не можеше да отдѣля много време и сили, изтощенъ отъ мъжа и мисли следъ смъртъта на единственото му дете и на жена му.

Добриятъ му помощникъ Рафаиль, честенъ и трудолюбивъ човѣкъ, бѣше единствената връзка между отшелника Рогозовъ и търговскитѣ работи на фирмата Рогозовъ. Почти всѣкога, когато съобщаваше новини на Рогозова и изброяваше сдѣлките, Рафаиль завършваше:

— Изобщо, както виждате, върви ви много, господинъ Рогозовъ! Всичко върви много добре!

Мълчаливъ, съ ржце въ джебоветѣ и съ полузатворени очи, Рогозовъ нищо не отговаряше, нито съ нѣщо показваше, че го интересува тоя разговоръ. Стоеше нѣмъ и замисленъ, каточели не на него е говорилъ Рафаиль.

*

Съ небръснато лице, навжсенъ и униль, кръстосалъ крака подъ масата край загасващата печка, Рогозовъ четѣше написанитѣ съ ситенъ закржгленъ почеркъ страници отъ покойната му съпруга. По едно време прекжсна четенето и се замисли:

— Колко съмъ билъ слѣпъ! Какъ мислѣхъ, че всичко въ тая тетрадка е наивно увлѣчение да

се дращи по подобие на поети и писатели! Никога не мислѣхъ, че ще има тукъ нѣщо смислено, че ще мога така добре да разбирамъ написаното отъ Бистра, нито пъкъ допушахъ, че то може да ме измъчва. — „Остави тъмния кошмаръ, мое сърдце, и се върни презъ години назадъ, кждето безъ тревога, безъ скръбъ е преминавалъ безшумно презъ тебе потъмнѣлиятъ образъ на свѣта!“ За кого ли е това? Какъ ли го е разбирала тя? Днесъ така много прилѣга за мене, за моето сърдце, което изгаря срѣдъ леда на самотата!

Той затвори пожелѣлата отъ времето тетрадка и се загледа въ корицата. На първата страница съ едри букви бѣ написано: Стихотворения въ проза. А подъ него: На Л.

— Въ Добри Rogozovъ нѣма нито едно Л. Зная, че не сж за мене тия стихотворения въ проза, но и тоя Любенъ, Лазаръ, Любомиръ, ако е обичалъ Бистра, може би не е по-малко наказанъ отъ мене.

Стана, навлѣче шубата, взе шапката си и излѣзе. Самотата не му понасяше, но и отбѣгваше да се събира съ приятели. Премина по дългата и широка улица отъ кжщи до голѣмия ресторантъ съ джазъ, безъ да срещне познате. Спрѣ предъ вратата на ресторанта и се заслуша. Срѣдъ общия нестихващъ шумъ се чуваше дрезгавиятъ уморенъ гласъ на жена, която пѣеше цинична двусмислена пѣсенъ. Изгуби желание да влѣзе, и отмина.

Rogozovъ приближаваше голѣмия мостъ на Марица, кждето студътъ връхлетѣ върху му съ нова сила. Той се канѣше вече да се върне назадъ, ко-

гато близо до моста зачу сподавенъ детски плачъ. Забърза напредъ. Въ края на моста стоеше малко петъ-шестъ годишно момченце, стискаше въ ржката си парче хлѣбъ и хленчеше, посинѣло отъ студъ.

— Защо плачешъ, дете? Откъде си? Какъ се казваши? Какъ ти е името, а? — заобсипва го съ въпроси Rogozovъ.

— О-о-о-о! Оле-е-е-е! — продължаваше да плаче то.

Загледанъ въ детето, чийто плачъ се заглушаваше отъ силния вѣтъръ и скърцането на люлѣщия се цинковъ навесъ на близката хлѣбарница, Rogozovъ си мислѣше:

— Все може да се срещне у другитѣ нѣщо по-лошо, по непоносимо отъ това, което ни се струва, че ни тежи до смъртъ и е краятъ за насъ. Колко малко виждаме, и то случайно понѣкога, само частица отъ огромния обржчъ на човѣшкитѣ страдания. Само частица...

Той хвана детето за ржката и го поведе къмъ близката кръчма-гостилница, чийто мръсни прозорци открояваха слаба жълта свѣтлина навънъ. Попита за нѣщо готвено. Казаха му, че има само варено свинско месо. Rogozovъ настани детето на столъ до масата край печката и поржча да му донесатъ ядене. То се заозърта плахо, търкаше единъ о другъ премръзналитѣ си крака и гледаше съ свѣнливъ погледъ Rogozova. После яде, пи отъ донесената му лимонада и се грѣ на печката, като продължаваше да мълчи, когато го питаха за родителитѣ му.

— Кажи ми, какъ те казватъ? Изанчо, Митко, Христо, Георги, Петко? Поне твоето име кажи! — продължаваше да го моли Рогозовъ, който не откъсваше погледъ отъ детето, извикало така живо тази вечеръ спомена за неговия малъкъ Гошо, починалъ две години преди смъртта на Бистра, почти на тая възраст.

— Трайчо, — отвърна най-после детето, като натискаше въ стѣснението си прѣсти върху края на масата.

— Хайде, Трайчо, да си отиваме! Ще си идемъ, за да спимъ. У дома е топло и имамъ хубаво, послушно и кротко кученце, съ което ще играешъ, — говорѣше Рогозовъ, развеселенъ, че Трайчо проговори.

Той заплати на кръчмаря, хвана Трайча за ръка, и двамата забързаха за вкъщи.

* * *

Напраздно Рогозовъ търсѣше много дни наредъ родителитѣ на детето. Нито справкитѣ въ полицията, нито обявитѣ въ вестницитѣ помогнаха да се откриятъ тия родители въ голѣмия градъ на Марица.

Въ полицията не посрѣщаха твърде любезно Рогозова. Гнѣвъха се отъ честитѣ му справки. Тамъ обикновено му заявяваха, че детето е доведено отъ другаде и изоставено тукъ, като съ това се е целѣло да се освободятъ отъ него и други да се заематъ съ неговото отглеждане.

— Не можахте да разберете, господине, че много мжно могатъ да се намѣрятъ родители, които или не сжществуватъ или нарочно се криятъ. Може и да сж живи тия родители, но сж бедни хора и сж търсили по такъвъ начинъ благодетель за детето си. А и то никакъ не може да ни улесни въ търсенето. . . „Накрая, накрая живѣемъ!“ — Само това знае. Може би и то не иска да се откриятъ родителитѣ му, — бѣ заявилъ веднажъ единъ отъ полицаитѣ.

Днитѣ изминаваха единъ следъ другъ. Въ полицията забравиха случая, а обявитѣ въ вестницитѣ за Трайча пресекнаха. Полека-лека Рогозовъ така свикна съ детето, че не би могълъ безъ него. Вечеръ бързаше да стигне по-скоро вкъщи, където Трайчо, ученикъ вече, пълнѣше стаитѣ, така пусти и тжжни преди, съ безкрайно звучни, сякашъ живи думи.

Видѣлъ само малко искреностъ и любовъ отъ Бистра, преди смъртта ѝ, загубилъ рано собственото си дете, чието праздно крватче стоеше още въ спалнята и винаги го измъчваше непоносимо, недостатъчно достѣпливъ и подвиженъ, честенъ, наивенъ и измамванъ отъ лицемѣри, безчестни търговци и съперници въ търговията, Рогозовъ намираше винаги отмора и радостъ при детето. Той го осинови, отгледа го като собственъ синъ и, преди да прибере и заключи завинаги въ касата си тетрадката на Бистра, чиито страници отдавна не бѣ разгрѣщалъ и челъ, каточели за оправдание и завършекъ на миналото, той записа на последната бѣла страница на тетрадката следното:

Простете, мили, съпруги покойници. Въ тия стра- ници винаги намирахъ много горестъ. Задъ всѣка дума тамъ се преплитаха образитѣ на двама души. Това бѣхме ние, Бистра: азъ и ти. — Единиятъ твърди, другиятъ отрича. И между двамата бѣ са- мотата, най-страшната самота — самотата на два- мина. Сѣдия бѣ сърдцето ми. И никога то не от- сѣди виновностъ за други. То бѣ сѣдия само на себе си. И мислѣше, че нѣма за него пѣтъ къмъ радостта. Но, когато бѣ много близъкъ деньтъ да ви последвамъ — самъ въ свѣта, самъ въ скръбъ- та — азъ бѣхъ върнатъ пакъ въ живота и върва по другъ пѣтъ сега. Единъ новъ Гошо има нужда отъ мене и азъ отъ него. Ще минемъ тукъ по другъ пѣтъ — на трудъ, на повече радостъ и свѣтлина — и ще се съберемъ нѣкога всички От- вѣдъ, безъ скръбъ, безъ страхъ.

СТѢПКА КЪМЪ ПОЗОРА

Бѣ последенъ работенъ день въ банката пре- ди Великдень. Следъ обѣдъ клиентитѣ се увели- чиха. Чуваха се звънци въ коридоритѣ и тихи раз- говори предъ гишетата.

Каснерътъ Свѣтлозаръ Балчиковъ не изгле- ждаше добре. Може би отъ многото работа, която, при такива случаи, може да доведе чиновника въ трескаво състояние, той поглеждаше неспокойно всѣки клиентъ, поемаше съ разтрепрани ръце поднасянитѣ му книжа и бързо, при често взира- не въ операционнитѣ бележки, отброяваше и пре- даваше вписанитѣ тамъ суми.

Когато въ 6 часа чиновницитѣ започнаха да напушатъ банката, като си пожелаваха весело пре- карване на празниците, Балчиковъ остана при касата. Разгрѣщаше книжа, пишеше числа и цѣль треперѣше като листъ на дърво, разлюлѣно отъ силенъ есененъ вѣтъръ.

— Балчиковъ, да не би вчера, когато ни из- плащаше, си далъ нѣкому две заплати, та нѣма леснотия сега, срещу празника, да получишъ ти, — закачи го контролъорътъ Найденовъ.

— Ще поостана малко... Една грѣшка... малка, както се вижда, но трѣбва да се изправи.

Излѣзе и последниятъ чиновникъ. Балчиковъ остана само съ прислужника въ банката, който сѣдѣше въ нея, за да я пази. Той повика прислуж- ника и му поржча:

— Ангеле, вземи тия 200 лева и иди ми взе- ми петъ кутии цигари първо качество, по 100 кж-

са. Искай цигари „Томасянъ“! Вземи и тоя листъ, за да обвинешъ кутиитъ съ него!

Когато прислужникътъ излѣзе, за да изпълни поръчката, Балчиковъ бързо измъкна другъ листъ обвинѣна хартия, постави го на масата до отворената каса и съ трескава бързина започна да слага въ него връзки съ банкноти по хилядо и по петъ хиляди лева. После обви банкнотитъ съ листа, постави пакета въ касата и зачака неспокоенъ и съ отправенъ къмъ вратата погледъ.

— Нали първо качество, господинъ касиеръ! Да нѣмамъ грѣшка? Стори ми се, че искате първо качество, — заговори Ангелъ, като влизаше съ пакета въ банката.

— Да, да! Първо качество — „Томасянъ“.

Балчиковъ пое пакета, а прислужникътъ се запжти къмъ стаята, въ която ноцуваше.

Бързо, като факиръ, бледенъ, съ изгарящъ погледъ, Балчиковъ извади пакета съ банкнотитъ и постави на мѣстото му пакета съ цигаритъ. Заключи следъ това касата, прибра ключоветъ, сложи си шапката и съ пакета въ ржце се запжти къмъ кжщи.

Вечеръта излѣзе късно. Страхуваше се много да не би хазайката да тършува изъ стаята му. Не преставаше да мисли върху това, въпрѣки че бѣ скриль и заключилъ паритъ въ куфара подъ леглото, въпрѣки че бѣ заключилъ и вратата на стаята си. Чувствуваше обща слабостъ. Пулсътъ му бѣ ускоренъ, неравенъ, поради което побърза да се върне вкъщи.

Приседналъ на леглото, той стоеше като вцепененъ и изгаряше отъ жажда. Започна да пие често и изобилно вода, която бързо се превръщаше на лепкава и зловонна потъ, болезнено чувствувана върху кожата.

Заспа едва следъ полунощъ неспокоенъ, кошмаренъ сънъ, изпълненъ съ страшни видения. — Виждаше разтичани изъ улицата стражари, други, които слухтятъ и гледатъ презъ ключалката на вратата и междинитъ на транспарантитъ. Видѣ сждии, които разгръщатъ закони и изричатъ присжди. Минаваше тъмни, влажни подземия, кждето долитаха до него вѣкове и дрънкаха вериги. Сънува и директора на банката. Пиятъ двамата кафе, и директорътъ се усмихва любезно. По едно време директорътъ се заглежда сърдитъ въ него, заплюва го и извиква:

— Крадецъ! Колко ясно се вижда, че си крадецъ!

Стресна се и се събуди. Вънъ изгрѣваше новиятъ день. Пѣха весело птички. Балчиковъ извади куфара подъ леглото, намѣри ключа му, отвори го и зачете връзкитъ. После прибра всичко въ куфара и се изправи.

— До тукъ всичко върви добре, — помисли си той. — Да видимъ презъ тия три дни, какъ ще се промъкна въ Турция! Какво ли ми носи бждещето! Дали Таня заслужава тая страшна стжпка?

Изми се и се облѣче, заключи следъ това вратата на стаята, скри въ джеба си ключа и съ бързи стжпки се запжти по широката неравна улица, за да намѣри и почерпи утеха и повече смѣлость.

при любимата Таня, на която, следъ много колебания и отлагане, носѣше най-после дълго желаната радостъ. Сега ще ѝ съобщи, че ще я чака съ безкрайна обичъ въ Цариградъ, където бѣ братъ ѝ. Ще се събератъ тамъ съ нея по различни пжтища и ще заживѣятъ щастливо съ задигнатитѣ отъ банката пари.

— Трѣбва да се бърза, — мислѣше по пжтя Балчиковъ. — Азъ трѣбва да съмъ въ Турция още утре, а тя може да замине и вдруги день. Колко лесно е нейното отиване до Цариградъ! Паспортьтъ ѝ уреденъ. . . Взема си билетъ и не обръща на никого внимание, защото знае, че никой не я следи.

И той съ свито отъ страхъ сърдце, мислѣше за пресѣченитѣ гористи възвишения и рѣдки драчаци, презъ които, на около трийсетъ километра задъ Елхово, минава границата съ Турция край селата Малко-Кирилово и Лесово, където мислѣше да премине самъ нощемъ, облѣченъ като туристъ, съ раница, натъкана съ банкноти.

— Ами, ако се натъкна на нѣкой постъ и ме усѣтятъ кучетата на граничаритѣ. Сбогомъ, тогава, Таня! Нищо друго не ми остава, освенъ да захая цевъта на револвера и да си тегля куршума. Следъ кражбата азъ и безъ това не съмъ живъ за близкитѣ си.

Той си спомни, че, преди години, когато гажѣше веднажъ калъта на пжтъ за банката, видѣ върху единъ каденъ тротоаръ парче некрологъ, където ясно се четѣше С в ѣ т л о з а р ѣ. Презимето бѣ останало на другата откъсната частъ. Единъ

незнаенъ едноименикъ се е простилъ съ живота тогава. Парче некрологъ въ калъта напомняше за него.

— За мене и толкова не ще бжде отредено. Не заслужавамъ дори единъ некрологъ въ калъта, защото самъ азъ сега съмъ единъ некрологъ въ калъта. Скоро името ми ще грѣмне въ чернитѣ хроники и ще зарѣси отрова и зловоние.

Унесенъ въ тия невесели мисли, Балчиковъ не усѣти, кога стигна до кжщата, въ която живѣеше любимата му. Не искаше да разговаря съ близкитѣ ѝ, затова не позвъни. На прѣсти той се промъкна до стаята и се канѣше вече да влѣзе при Таня, когато дочу разговоръ, който го прикова на мѣсто.

— Но, моля ти се, Таня, защо не си по-чистосърдечна? Какъ да ти повѣрвамъ, когато твърдишъ, че между тебе и Балчиковъ нѣма нищо. Почти всѣки день сте заедно. Всички мислятъ, че сте сподени, а ти ме увѣрявашъ, че ти е напълно безразличенъ, — говорѣше непознатъ мжжъ.

— Бѣше то, момчето ми. . . Отъ днесъ смѣтай, че между мене и тоя вѣтрогонъ всичко е свършено. Едно малко по-силно увлѣчение и то по-скоро отъ негова страна. . . Не е имало нищо сериозно. Ще се забрави всичко. Да не говоримъ сега за това! Но ти ми кажи, все така ли ме обичашъ? — запита Таня съ особено нѣженъ и трепетенъ гласъ.

Сякашъ огромнъ камъкъ врѣхлетѣ върху Балчикова и го затисна съ страшна сила — до задушаване. Той се опрѣ до стената, за да не пад-

не. Почувствува се като подкосенъ. Смутно, като въ гжста, спускаща се на талази, гореща и лепкава мъгла, той си спомни пакъ за некролога въ калъта. Сърдцето му биеше до пукване бързо и неравно.

Балчиковъ се задушаваше. Около него нѣмаше като чели достатъчно въздухъ. Вътре разговорътъ продължаваше, но той не чуваше вече нищо. Любовта му къмъ тая жена бѣ подхвърлена на страшна гавра. Когато той извърши престѣпление заради нея, когато бѣ готовъ на всичко, тя смѣло и неприкрито се гаврѣше съ чувствата му. „Не е имало нищо сериозно. Ще се забрави всичко.“ Това го казва тя, Таня, за която той толкова много е страдалъ, а отъ нѣколко дни съвсемъ изтощи сърдцето си, докато се реши да открадне милионъ и половина отъ касата, и зачерни зави-наги името си.

Започна бавно да се съвзема. Съ бушуваща въ сърдцето мъжа, безъ да се пази вече отъ когото и да е, Балчиковъ напустна тая къща, решенъ да потърси веднага директора на банката, комуто да довъри всичко. По пътя, обаче, промѣни решението си. Нѣмаше сили да издържи погледа на директора. Стѣпката до изповѣдъта и срама при нея му се стори по-страшна, отколкото стѣпката до позора, която снощи бѣ направилъ вече.

— Срамъ ме е, а и той едва ли ще ме разбере. На първия работенъ день следъ празниците ще отида по-рано сутринята въ банката и ще оставя пакъ паритѣ въ касата, — реши Балчиковъ.

Прибра се вкъщи. Отключи пакъ куфара и преброи паритѣ. Обви ги после въ още по-здравъ листъ. Постави пакета отново въ куфара, заключи го и, съвсемъ изтощенъ, полегна на леглото. Къмъ обѣдъ заспа. Когато се събуди, почувствува гладъ. Седна на леглото и се замисли.

— Ще мине. Всичко ще мине. Дано само успѣя да се измъкна отъ тоя позоръ, безъ да узнае нѣкой. Колко е гадно, че откраднахъ, за да ѝ създамъ щастливи дни, а тя ме е считала за излишенъ повлѣканъ и вѣтрогонъ, както ме нарече!

Привечерь Балчиковъ пакъ излѣзе, като заключи стаята. Върна се следъ половинъ часъ съ пакетъ храна, която му бѣ необходима презъ празниците.

Презъ всичкото време, докато паритѣ бѣха въ куфара подъ леглото, Балчиковъ ги пази като Церберь — неотлъчно и въ непрестанна тревога. На първия работенъ день следъ Великденъ той отнесе рано сутринята пакета въ банката и постави отново банкнотитѣ въ касата.

Следъ обѣдъ пкъ, поуслокоенъ вече, подаде заявление, съ което поиска да бжде премѣстенъ въ другъ банковъ клонъ, макаръ и въ най-забутаното градче на Царството.

ГЪСКАТА

— Христо! Христо-о-о! — викаше високо дѣдо Славъ, като чукаше на вратата на стаята, кждето спѣше синътъ му.

Подъ навеса на плѣвника залá и се задърпа на синджира си едрото гонче на стария ловець, като го видѣ съ пушка въ рждетѣ. Духаше студень зимень вѣтъръ. На изтокъ бавно зазоряваше.

— Христо-о-о-о! Обади се бе, Христо! — продължаваше да вика дѣдо Славъ.

— Какво има? Защо викашъ? — обади се най-после Христо отвжтре.

— Ще дойдешъ ли за гжски? Съ мартинитѣ... Ще викамъ и Ради.

— Ще дойда! Вие вървете! Кжде да ви търся?

— Къмъ тепетата. Тамъ изъ нивитѣ.

Следъ половинъ часъ Христо крачеше по здраво замръзналия междуселски пжтъ. Приближаваше тепетата, а никжде изъ нивитѣ не виждаше баща си, нито пжкъ съседа имъ Ради. Близо до първото тепе, стара турска крепостъ, той видѣ срѣдъ обширна зелена нива малко ято диви гжски.

— Много сж прѣснати. Трѣбава добра стрелба, — помисли си Христо, като започна да се приближава дебнишкомъ къмъ гжскитѣ.

— Щомъ даскалтъ не е съ мене, ще удара нѣкоя. Инакъ, като мисля за похвалата, която ще

ми каже, ако ударя, разтрепервамъ се, — продължаваше да си мисли той.

Приближи се до синура на близката нива, въ която, по посока на гжскитѣ, на разстояние около 200 метра, се мѣркаха догниващи, разкривени или паднали въ браздитѣ, стъркове отъ лѣтошенъ памукъ. Гжскитѣ надигнаха високо глави и се приготвиха да хвѣркнатъ, като видѣха приближаващия се къмъ тѣхъ ловець. Христо се спрѣ, вдигна пълната си пушка, прицели се и гръмна. Въ следния мигъ гжскитѣ вече бѣха отлетѣли, като остана само една отъ тѣхъ, която се гърчеше на земята, съ пречупена отъ куршума шия.

Христо взе убитата гжска и продължи презъ нивитѣ, като търсѣше съ погледъ другитѣ ловци. Приближаваше второто тепе, когато задъ хълмоветѣ долу гръмнаха една следъ друга две пушки. Следъ малко предъ него се спушна и кацна въ края на нивата едра гжска. Подгъна крака и легна край синура. Други прелитаха съ викове надъ нея. Тя заизвива глава да ги гледа. После се загледа въ Христа, който се приближаваше съ готова за стрелба пушка. Изведнажъ тя стана и съ накуцване се придвижи въ съседната нива и тамъ спрѣ:

— Ранена е, — помисли си Христо. — Ако не е ранена, нѣма да ме дочака да се приближа толкова близко.

Той мина още малко напредъ и съ единъ куршумъ застреля ранената гжска.

— Ако бѣше даскалтъ тукъ, пакъ щѣше да каже: Ти си цѣлъ Мйхлемъ Телъ, Христо! Цѣлъ

Михлемъ Телъ!“ — мислѣше си самодоволно Христо, като подъ влияние на погрѣшно запомненото име на несравнимия швейцарски стрелецъ пакъ си спомни за жълтитѣ и лошо миришещи мехлеми на съседката имъ баба Васила.

Като прехвърли хълмоветѣ, Христо намѣри изъ нивитѣ Ради, старѣ другарь на баща му, и заговори съ него.

— Наслука, наслука, дѣдо Раде! Къде се изгуби стариятъ?

— О-хо-о-о-о! Ти си направилъ работа, — започна Ради. — А ние съ баща ти само пукаме ли пукаме. Не виждатъ вече очитѣ, не вижда-а-а-а-а-а! Съ куршумъ се прави ловъ, дорде очитѣ сѣкатъ. Свършила се е нашата... За стария ли питаешъ? Тукъ бѣше, ама къде се мушна — не го виждамъ.

Надъ двамата ловци се носѣха съ викове, подредени въ вериги или разбъркано, малки и голѣми ята гжски. Като ги следѣше съ погледъ, когато прелитаха надъ хълмоветѣ, Христо забеляза на единия хълмъ кацнала сама гжска.

— Дѣдо Раде, виждашъ ли ей тамъ, на втория хълмъ, кацналата гжска? Насреща, насреща... ей къде мръдна сега.

— Къмъ бѣзацитъ ли?... Или горе? Нищо не виждамъ. Ако е сама, трѣбва да е закачена отъ нѣкой куршумъ. Щомъ я виждашъ, иди и я придебни задъ хълма! — покани го дѣдо Ради.

— Не ми се ходи чакъ задъ хълма. Ще я приближа отъ тази страна, — отвърна Христо. Той остави при Ради убититѣ гжски, за да не му прѣчатъ, и се запжти къмъ хълма.

Съ криволичене въ зигъ-загъ ловецѣтъ се приближаваше къмъ гжската, следенъ съ погледъ отъ Ради. Трѣбваше да се намали разстоянието, за да бжде ударѣтъ сполучливъ. Предварително Христо бѣ опредѣлилъ мѣстото, откъдето щѣше да стреля, и се стремѣше да се добере до това мѣсто въ подножието на хълма. Той имаше предъ очи само мѣстото сега, поради което рѣдко отправяше погледъ къмъ гжската, за да види само дали е тамъ.

Когато Христо стигна въ подножието на хълма, провѣри пушката си, както бѣше приведенъ, и се спрѣ. После издигна чевръсто мартината си и се прицели съ прѣстъ, опрѣнъ леко о спусъка. Сега, обаче, гжската му се стори много особена: малка, съ особено пѣстра перушина, безъ шия и безъ глава. Отъ напрегнатото взирание и студения вѣтъръ очитѣ на Христа се просълзиха. Сне пушката, обърса съ ржка сълзитѣ си и загледа пакъ къмъ гжската. Следъ това, обхванатъ отъ внезапна болезнена слабостъ, той изгърва пушката и се отпустина като прострелянъ на земята, безъ да има сили да се обади.

Гжската се бѣ издигнала и превърнала на навжсена човѣшка глава — главата на дѣда Славъ, който се дигна отъ рова и викаше сърдито:

— Какво ме целишъ бре, муле! Нѣма ли друго за целене, та се похетрилъ по баиритѣ да ме търсишъ и да се целишъ въ главата ми!

Синѣтъ стоеше като вцепененъ. Не можеше да проговори. Не смогваше да отмѣсти погледа

си отъ кърпата, която баща му бѣ превързаль край калпака върху премръзналитъ си уши.

— Взехъ те за... гжска... върху рова... Ти... ти... не си връзваль така... кърпа... презъ главата. Помислихъ, че е гжска... Така изглеждаше... и щѣхъ да гръмна, — говорѣше несвързано и съ заекване Христо.

— Хубаво щѣлъ си да ме наредишъ, дордето съмъ вардилъ въ рова!... Гледамъ, гледамъ... Чудя се какво дебне синковецътъ, какво ме е зацелилъ съ мартината!... На мене ли, на друго ли се цели, а той ме взелъ за гжска. Я гледай, какъвъ ловець се извъди! — мърморѣше дѣдо Славъ и продължаваше бавно да слиза отъ хълма, като криѣше глава и цѣкаше съ езикъ.

ПРЕЗЪ СУХИЯ РЕЖИМЪ

Следъ дълги денонощни стълкновения съ приятѣ си съпрузи, женитѣ въ село Маково, подпомогнати отъ новия кметъ, можаха най-последно, чрезъ общо допитване, да наложатъ законно сухия режимъ, и кръчмитѣ бѣха затворени.

Вмѣсто седемтѣ си кръчми, сега Маково имаше седемъ кафенета. Цѣлъ месецъ измина, откак-то бѣха затворени кръчмитѣ, а мъжетѣ пакъ се връщаха пияни вжъщи.

Нѣкои отъ тѣхъ се шегуваха, като казваха, че се опивали отъ чая, къмъ който не можели още да привикнатъ, други пакъ твърдѣха, че на чая много подходжали за мезе сушена риба и наденица.

Отъ нѣколкото внезапни ревизии, кметътъ разбра, че посетителитѣ на кафенетата почти не пиятъ чай, а — вино. Въ мръснитѣ фаянсови чаши по маситѣ той винаги намираше само вино. Видѣ, че съ добро нищо не ще направи, та започна да съставя актове и да глобява.

Дойде редъ да се събиратъ глобитѣ. Кафенетата започнаха да се затварятъ едно следъ друго. Когато бѣ затворено и последното кафене, пиячитѣ започнаха да си намиратъ работа въ съседнитѣ села и да се връщатъ пияни и съ счупени глави.

Веднѣжъ въ късна лунна полунощъ презъ октомврий нѣколко маковци се връщаха отъ съседното село Витово. Развеселени, тѣ викаха и пѣха.

— Иване, я изкарай една съ гайдата, че прегракнахъ! — обади се единъ.

— Ама гайдата тукъ ли е бе, Иване? Че карай де! Какво зяпашъ още? Карай! Карай! — настояваше горскиятъ стражаръ Рачо, сжшо пиянъ.

Иванъ извади отъ пояса си гайдата и за- свири.

Следъ два часа, посрѣдъ врѣвата на гайдата и пиянскитѣ викове на другаритѣ си, Колю Коз- лето, първиятъ поотрезнѣлъ гуляйджия, спрѣ гру- пата и завика:

— Ей, мжжища, туй не е нашето село! Каква я втасахме? Я гледайте, какви сж тия тополи!

— А-ха! Брей, вѣрно, вѣрно! Туй не е Мако- во. На и гора има отъ тази страна, — обади се другъ.

— Маково е бе! Какво се втелявате? — рече троснато гайдарьтъ и потегли напредъ, като наду пакъ гайдата. Другитѣ забързаха следъ него, но сега притихнали и съ втренченъ погледъ.

Приближиха още и разбраха, че сж предъ друго село. Разглеждаха го, разглеждаха пжтища- та, околноститѣ около тѣхъ и се чудѣха, кжде сж.

— Гледайте, гледайте! Охъ, охъ! Бабачи, ама единъ пжтъ бабачи! — говорѣше съ възхищение гайдарьтъ, като сочеше заспалитѣ на близката раз- клонена слива пуяци.

— Него оставете, ами вижте на каква пияна, намрѣщена баба прилича месечината! Чакай да й пукна веднажъ, та да я развеселя, — каза гор- скиятъ стражаръ, следъ което сне отъ рамо стара- та си бердана и гръмна къмъ луната.

Лавнаха кучета. Чуха се неразбрани викове и заечаха чести гърмежи срещу маковци. Куршу- митѣ засѣскаха наоколо.

— Олеле! — изрева горскиятъ, — удариха ме въ ржката.

— Бѣгайте, братя! — извика Иванъ, като за- хвърли гайдата и си плю на петитѣ.

Удариха му маковци едно бѣгане съ часове. Едва призори се домъкнаха въ Маково, дето вед- нага ги арестуваха дошлиитѣ отъ града стражари. Обвиняваха ги, че сж искали да повторятъ краж- бата си на коне въ село Радоево, предъ което гор- скиятъ стражаръ поиска да развесели луната.